

„Напразно затваряме прозорците понякога...
Напразно се мъчим да се приютим зад
дебелите стени на нашите къщи!
Когато един народ се разделя надве,
пукнатината минава през всеки човек...“

Филип Попов

ЕДНА НОЩ БЕЗ СБОГОМ

(Септември 1923 г.)

– литературен филмов сценарий –

Отмерени стъпки, идващи откъм дъното на улицата, изострят вниманието на часовия пред портала на 1-ви и 6-ти пехотен полк. Те са отсечени и делови, като стъпки на военни!

Часовият излиза от будката, намества пушката на рамото си и уверено подвиква:

– Стой!

И тъй-като стъпките не спират, часовият подвиква втората уставна фраза:

– Кой там?

– Патрул на Министъра! – чува се отговорът на един от тримата, приближаващи портала.

След малко е изречена и паролата за тази нощ – „Селиолу!“

Часовият се обръща – кръгом и вика към дежурния офицер в караулното помещение:

– Господин подофицер, елате да разпознаете!

Минава време докато се чуе раздраженият глас на събудения от часовия подофицер.

– Какво има?... Какво искаш?...

– Патрул на Министъра, подофицер! Отворете бързо! Няма време за губене! – обажда се най-ниският от тримата, който е с пагони на полковник.

Застанал – „мирно“, с ръка на козирката, на подофицерът му трябва само миг, за да пропусне Патрула в предверието на казармата.

– Къде е дежурният офицер? (Полковникът не е от тези, които се шегуват.)

Притичалият, отнякъде встрани, дежурен офицер се насочва към полковника и козирува.

– Капитан Кинков, дежурен офицер!... На Вашите заповеди, господин полковник!

Капитан Кинков нарежда да се събуди войсковата част, и строи на плаца на казармата, но без да се подават каквито, и да било звукови сигнали за събуждане!

Подофицерите дърпат войниците един по един от наровете и леглата, докато свързките будят офицерите по квартирите им.

Марин изкачва пъргаво стъпалата на къщата до квартирата на поручик Пеев и в движение протяга ръка към звънеца на вратата. Звъни продължително!

Излиза сънena прислужница.

– Кажи, Марине!

– Поручика?

– Поручика?... Те си легнаха.

– По-ру-чи-ка!...

– Влизай тогава! (Прислужницата тръгва пред Марин навътре в жилището.) Изчакай!... Момент само...

– Какво има, Марине? – поручик Пеев е сънен.

– В частта, господин поручик! Незабавно!

– Така ли?... Вземи си чаша и удари един коняк докато се приготвя!... За какво става дума?

– Никой нищо не знае, господин поручик!

– Сипвай си, след минута съм готов!

Необичайният шум събужда бай Сандо, съдържателят на полковата лавка, и той тежко се надига в леглото си. Ослушва се известно време, после мързеливо спуска крака на пода. Обул калеврите, се тътре навън – „да види какво става“. Когато излиза на двора, в тъмнината вижда, че войската е вече „в оръжие“ – с каски и натъкнати на пушките ножове!...

Подофицерите бързат да я строят на плаца.

– Какво става?

Това не може да му каже, и притичалият към него подофицер, който запъхтян само вдига рамене.

– Не знам!... Никой нищо не знае! Дай един фенер, че е забранено да се издават звукови заповеди, а още не сме събудили всички!

Бай Сандо повдига фитила на фенера, който е изнесъл и любопитството му нараства. Вижда да влизат в казармата чужди хора – генерал някакъв, придружен от млад офицер, и „важен“ цивилен!... Пред тях, запъхтян

върви дежурният офицер, бързащ да изпълни някаква заповед.
(Работата изглежда да е сериозна.)

След продължително блъскане по външната врата, в жилището на Петър Велизаров с трясък нахълтва войник с каска и натъкнат на пушката нож. След него – униформен полицаи и някакъв цивилен!

Велизаров ги посреща в „позата на Робеспьер“.

– Какво е това?... На какво дължа тази чест, господа?...

Но пистолетът на цивилния е насочен вече към гърдите на Петър Велизаров!?

– Горещете!... Обиск! Предай оръжието си! Къде е нелегалната литература?

Велизаров е спокоен и се смее.

– Чакайте!... Аз съм народен представител, член на Парламента... Да се разберем!... Какво желаете?...

– Да не философстваш, а да отговаряш направо на зададените въпроси – без увъртане и подигравки!... Претърсете щателно всяко кътче – натъртва командващият обиска цивилен агент, обръщайки се към униформения полицаи и войника с каска (Ваньока.), – много прецизно!

– Слушам, господин инспектор!

– Тези портрети там, какви са? – сочи инспекторът редицата семейни портрети, докато униформеният полицаи и Ваньока ровят и обръщат всичко наопаки – всичко, което им се струва подозрително.

– Семейни портрети. Има и на неколцина заслужили българи.

– Ще видим какви са тези портрети! Изкарайте го навън! Продължавайте обиска!

– А мога ли, да Ви обърна внимание, господин инспекторе, че днес сме 12-ти септември хилядо деветстотин и двадесет и трета, а не – деветстотин двадесет и трета година...

– Я млъквай! – цивилният агент продължава да рови из библиотеката на Велизаров. – Водете го!

Полицейски участък. В стая за арестанти са натъпкани трийсетина души. Помещението е без прозорци. Прозорче има само на входната врата на стаята. Два дървени нара с голи сламеници са разположени от двете страни на помещението. Половината от арестуваните са насядали по наровете; останалите са прави или насядали по пода. Всички, доколкото може да прецени Велизаров – като ги оглежда, са внезапно арестувани, и стресирани от случилото се. Някои, подпрели глави на дланите си, са дълбоко замислени, и от време на време се взират в прозорчето на вратата,

през което прониква слаба светлина. От двора достига само неясен говор; тичане с подковани ботуши върху стария калдъръм и заповеди на груб глас. (Подразбират се само отделни думи.)

На един от двата нара, между арестуваните, е седнал възрастен човек с дълга бяла брада и дълга рядка бяла коса, падаща върху раменете му. Сините очи и руменото, почти детско лице, на възрастния човек излъчват благост и доброта. Потресен от току-що случилото се, Велизаров замислено гледа към възрастния човек и се мъчи да си спомни, къде го е виждал преди...

Всички мълчат. Мълчанието нарушава пръв, възрастният човек.

– Хей, млади хора, какво сте се умълчали?... Кажете нещо!... Тази нощ ще я прекараме може би заедно; все едно че сме едно семейство – макар и принудително! Ако продължаваме да мълчим, ще прекараме една непоносима нощ!... Нека разсеем мъката си!

– Защо да трябва да прекараме нощта тук в участъка? – обажда се писклив глас от ъгъла на стаята, като че протестиращ, че може да остане да нощува в участъка. – Какво престъпление сме извършили?

– Не всички, извършили престъпление, влизат в затвора, както и не всички, които са в затвора са извършили престъпление! – казва възрастният човек.

– Чакай де, ти още нищо не си видял!... – обажда се полушеговито, и млад човек, свит в края на единия нар. – Ти за излизане – не мисли!... Вън е по-лошо!

– Че как така ще нощувам тук? – протестира отново човекът от ъгъла. – Аз имам неотложна работа утре. Кой ще я свърши вместо мен?

– Е!... А, ако умреш, кой ще ти свърши работата? – подсмива се младият човек.

– Работата е сериозна, момче, не е до шеги!

– По-добре да е „до шеги“, инак – лошо!

– Аз като излеза оттук, ще отида направо при Министъра на вътрешните работи!... – казва обидено някакъв мъж.

– Като отиваш при Министъра на вътрешните работи, гледай да не се спънеш по пътя!

Отново настъпва тягостно мълчание!

Мълчанието се нарушава от възрастният човек.

– Това, което става у нас сега, е бивало през много времена, и в много други страни – борби между класи, съсловия, хора... Ще мине, и ще го забравим!... Но все пак не бива да си правим илюзия, че така лесно ще отmine!... Нека се въоръжим с повече търпение, мъжество и разум!... Шегите са полезни в такива случаи; те ободряват!

Повечето от задържаните мълчат и слушат какво се говори – не знаят на коя страна да застанат!

Възрастният човек мести поглед от човек на човек – преценява хората.

– Дядо, ти много приличаш на Толстой – пак се обажда младият човек, – така както е на снимките в книгите му.

– На Толстой?... Не!

След полунощ, задържаните чуват вой на мотори и скърцане на спирачки. Вратата на стаята, в която са задържаните, шумно се отваря и в стаята влизат въоръжени хора с – военни бричове, цивилни сака, каскети, войнишки фуражки. Едни от тях държат пистолети, на други – пистолетите висят от страни на коланите. Пробиват си грубо път между допрелите плътно гърбове, насядали на пода хора. Тъпчат спящите, полусънните или будни вече – легнали на пода. Навеждат се да ги разгледат, осветявайки ги продължително с фенерчета. Ритат и псуват...

– Обърни се, твоята мама, да те видим – ти ли си, не си ли ти!... Ставай! Оти се криеш?... Откога те търсим, твоята мама комунистка!...

Отвеждат двама души. След малко моторите отново бучат. Колите откарват хората и мъката им!

– Мене, ако ме извикат, няма да излеза!... Е тук, ще се бия с нокти – и със зъби, но няма да излеза щом е през нощта!

– Прав е!... Нека никой не излиза ако го извикат през нощта!

Извеждането от участъците през нощта е много опасно, дори – и ако разпоредителите нямат лоши намерения!

– Стрелба може да се предизвика и от случаен инцидент!... Така е!... В културните страни е забранено извеждането на задържани нощно време...

– казва един, който не се вижда в тъмното, – забранени са, и обиските!... (Всички мълчаливо се съгласяват с него.)

– Повикат ли ни през нощта – се знае за какво е!... Нека никой не излиза като чуе името си!... За себе си заявявам, че няма да изляза! Нека ме убият тук – няма да мръдна!

– Ако ще се мре, тук да мрем! – обажда се друг.

– Какво говорите за мрене бе?... Какво сме направили, та да ни извличат нощно време от домовете ни и да ни избиват?... – обажда се човекът, който още в самото начало протестираше, че е задържан и щеше да се оплаква на Министъра на вътрешните работи. (Той явно счита и самия разговор за опасен.)

– Така е! Нямат юридическо право да ни извеждат нощно време – дори и ако искат да ни пуснат на свобода!...

– За тези, които убиват, няма значение дали си извършил престъпление или не! Поводът може да бъде незначителен; може да бъде, и личен! – казва някой.

– Каквото, и да е поводът, никой няма право да убива без съд и присъда, дори, и за голямо престъпление!... В повечето културни страни смъртна присъда не съществува!...

– Смъртното наказание сме наследили от варварските епохи на човечеството! – допълва друг.

– Мисля, че извеждането нощно време става по предварително изготвен списък от друго място; физическите убийци са само изпълнители!?

– Откъдето и да е изготвен, не бива да тръгваме доброволно към собствената си смърт! Никой да не излиза!... И по Конституция е забранено да се извеждат затворници нощно време. Нека се разберем, ако има солидарност между нас, и никой не мръдне от местото си, няма да посмеят да ни изкарат насила оттук!

– Кой ти „бръсне“ Конституцията; различните хора различно я четат!

– Няма никой да излиза, и това е то! – категорично отсича последният.

Полунощ. Откъм двора на участъка се чува силен шум и бучене на камиони. Малко след това в бравата на вратата на стаята за арестанти се пъхва ключ. (Чува се звук като от нож, стържещ кост.) Вратата се отваря. Блесва заслепяващата светлина на фенерче. Лицата на случайно осветените арестанти изразяват ужас.

Цивилен полицај разгръща лист и чете:

– Александър Йовчев, Веселин Моров, Стойо Стоичков, Петър Желев, Петър Велизаров, Димитър Дотов... (Общо около петнайсет имена.)

Всички отговарят машинално:

– Тук!...

– Всички, които чуха имената си, да излезат на двора! – казва цивилният полицај.

Бледи и безмълвни, хората покорно тръгват към двора. (Те знаят, че нищо друго не може да се направи!)

В двора са изведени хора, и от съседни стаи за арестанти.

Това, като че успокоява за малко. (Чува се шепот между арестантите.)

– Няма смисъл да ни разкарват от участък на участък!

– Ще ни карат в Обществената!

– Все някъде ще ни откарат!

На двора се отваря широка двукрила врата, отделяща вътрешния двор на участъка от външния.

– Стройте се по четирима! – вика с груб глас някой от страни.

Хората се разбъркват – не могат да си намерят място!... Всеки иска да бъде в средата – да бъде защитен от телата на другите!

С трясък се разтваря, и външната врата на двора на участъка; вратата, която извежда на улицата. От улицата нахлуват някакви полувоенни с – калпаци, военни куртки, навуца, ботуши, но и с ножове, натъкнати на пушките!

До Велизаров някакъв прошепва:

– Македонци!

Един от арестуваните се сгромолясва на земята! Двама от полувоенните го хващат – един за раменете, друг за краката, и го отнасят нанякъде.

– Напред! Ходом, – марш!

– Карайте ги плътно един до друг, направо през градината!

Опитвайки се да върви, движейки краката си като другите – непривично движение за Велизаров, той покорно тръгва.

В средата на улицата е спрял открит камион, върху който има две картечници.

Някой дава команда:

– Мини пред камиона!

Тъмната маса от хора, притиснали рамене един о друг, минава през градината на външния двор на участъка, и се струпва пред камиона. Камионът бучи, готов да потегли, и връхлети едва ли не върху хората.

– Стой!

– Няма съмнение, отиваме на смърт – шепти някакъв близо до Велизаров,
– всичко е от ясно по-ясно!

Кабинетът на Министъра на правосъдието д-р Смилов.

– Господин Министре!... Молят... – влизайки, Пачовски леко притваря вратата след себе си, – вън чака човек от Градоначалството. Отново молят да наредите на управата на затвора, да се дава храна на арестуваните.

– Да се отговори, че нямам основание да издам такава наредба, защото няма съдебен акт за арестите!

Притеснен, Пачовски затваря плътно вратата на кабинета отвътре.

– Но това би означавало – арестуваните да бъдат предупредени, и се губи ефекта от внезапния арест!

– Не знам!

Кабинетът на директора Коев.

Журналист, дошъл да протестира, стои пред бюрото на директора.

(Държи два броя вестници с бели полета между статиите.)

– Няма цензура! – казва Коев. – Такава не се упражнява!... Но Вие не знаете какво да пишете!?

Преодолял съпротивата на секретаря на Коев, в кабинета влиза мъж, който държи шапка в ръка, и с усилие овладява нервите си. Мъжът поглежда към журналиста, който стои пред бюрото на Коев, и когото явно не познава, и тръгва към Коев.

– Ха!... – Коев, разтворил сърдечно ръце, бързо излиза от зад бюрото си. – Как така да се сетиш за мен?... Сядай!... – и към журналиста. – Вие елате утре! Ще проверя какъв е случая.

Дошлият да протестира журналист излиза.

– Сядай и разправяй!... Какво става с теб?... Как сме, какво правим?... Разполагай се!

– Аз трябва да питам какво става, и какво правите вие, защото ми се струва, че в последните дни предприехте в управлението на страната методи, чрез които прозира намерението ви да обявите военно положение!

– Едва ли!...

– И считам, че упражняването на военно положение е поверено в ръце, които вместо да изградят, чрез него, строга държавническа мярка, ще го принизят до средство за преследване на политически партии, и цели, следствие на което, страната ни – не ще спечели чест, нито в чужбина, нито сред народа, защото е ясно, че правителството по отношение на Комунистическата партия – няма една определена политика!... То, и днес не може да каже, дали тази партия е легална, или не!... И мене ми е много чудно, че при първия случай, когато сте подложени на изпитание, след идването ви на власт – известно как, не се решавате да зачитате Конституцията, вие – хората на голямата и компетентна „демокрация“!

– Хайде сега!... Големи приказки!... Това е само една временна мярка! Ние искахме само бързо да се възстанови реда и законността в страната!

– Но, и ние днес искаме – същото!... И поводът да се намирам днес, тук при теб, любезни ми Коев, е съдбата на моя прекрасен приятел, състудент и народен представител Петър Велизаров, арестуван преди три дни, и в неизвестност до днес!... Мога ли да получа някакви сведения за него – за най-честния, пряк и чист човек, когото някога съм познавал?

– Георги!... – с неопределена усмивка, и обмисляйки в същото време какво да каже, Коев някак си колебливо приближава госта си. – Ние навлязохме в години с теб – ясни трябва да ни бъдат някои неща!... Знаеш, че политиката не се интересува от този вид морални стойности!

– Аз не съм дошъл при теб да защитавам депутата Петър Велизаров, който счита сегашния държавен и социален строй за разбойнически...

– Хайде сега!...

– ... но щом сме приели, след пълния им неутралитет на 9-ти юни – комунистите да могат да бъдат кандидати за народни представители и народни представители, и да заседават в Народното събрание заедно с нас, то вие сега трябва да освободите арестуваните по мотивите, които ти изложих току-що!... Отговорността за това, което се прави днес, е – историческа, Коев, и вие създавате предпоставка за отваряне на широка държавна криза!... Трябва да разберете, че само такава становище може да бъде държавническо, и безупречно, и само по този начин ще престанем, при откриването на всяка сесия на Народното събрание – от четири години насам, да се занимаваме с Пети полицейски участък, и задържаните в него!

Град, някъде в България. Късно вечерта, в клуб на БКП са се събрали много угрижени хора.

– ... за мен вече е ясно, че въстанието е неизбежно – говори с нотка на напрежение в гласа светлокос строен мъж (Кожухаров.), – и че ако в София не вземат инициативата за обявяването му, и не поемат ръководството му, всичко рискува да се изроди в отделни спонтанни вълнения, както това става от седмица и нещо вече в Мъглиж, Енина, Нова Загора, Лесичево, Брацигово, и други места в страната – там, където хората са избегнали арестите!... Това са фактите, но за съжаление това даде основание на властта да започне да избива. Властта побесня!... Вчера разбрахме, че е убит Хаджисотиров в Самоков!... Убит е Георги Иванчев!... (Напрегната тишина цари сред присъстващите.) Убит е Добревски, Георги Тръпчев, Марко Йоловски в Пловдив!... В Пловдивско; в лозята са намерени телата на братя Мерджанови с отрязани ръце, и избодени очи. Лее се невинна кръв!... Ширят се лични отмъщения!... Това искрено желание за правда, и мир ли е – или нова гавра с човешината, живота, имота, и честта на българина, ви питам аз, и ви казвам, че няма да се върна без парола за въстание!... Тодор Луканов продължава, и вече открито се обявява срещу необходимостта от въстание!? И тук някои продължават да упорстват, и от страх – открито се обявяват срещу него.

– Но това е лудост!... Лудост! Властта разбра, че е сбъркала.

– Лудост е, разбира се, а бездействието ни би означавало позорен край – точно сега; в този момент, и за самите нас!... Така го разбирам, и ще видите, че така, и ще излезе!

– Правителството вече разбра грешката си!... Обеща избори!...

– Къде са тези избори?... Срокът, съгласно член 137 от Конституцията, изтече още на 9-ти август – два месеца след като Народното събрание беше разпуснато, а ето че, и днес – месец и половина по-късно, вместо

обещаните демократични избири, получаваме – издевателства, арести и убийства!

София. Министерският съвет.

Димо Казасов: – Ние току-що чухме д-р Смилов, който позовавайки се на чл.47 от Конституцията, се явява в Министерския съвет със законопроекта, подобен на законопроектите – вече закони в някои държави на Европа, предвиждащ тежки наказания за лица и организации, които се противопоставят на държавния и обществен ред, т.е. – изменение на чл.221 от Закона за углавното съдопроизводство с алинея – за предателство и метеж. В случаи, когато обвиняемото лице е действало като подбудител и организатор, мярката за неотклонение – да е задържане под стража, и т.н. Д-р Смилов каза, че е необходим закон за онези, които биха се вдигнали срещу държавния и обществен ред, но не се каза нищо ясно за един закон, срещу една определена партия, за определени дела – вече извършени! Ние сме в коалиция, но така прочетен, този законопроект може да обхване, и Социалдемократическата партия!...

Д-р Смилов (от мястото си): – Разбира се!

В залата настъпва известно оживление.

Димо Казасов: – Впрочем, предлагам този законопроект да бъде оттеглен, с пожелание – от страна на Министерския съвет да се внесе друг, по възможност, с един, или само два-три члена, за да се узаконят арестите от 12-ти септември тази година.

Среднощ е! Една ръка нетърпеливо блъска по стъклото на прозорец. Стопанинът на къщата става от леглото си да види кой е, но този някой вече вика отвън:

– Ставай веднага и се обличай!

Стопанинът излиза навън, а насреща му Христо Мазаджиев. (Не може да си поеме дъх от вълнение.)

– Бързо! Въстанието е обявено!... – очите му пълни с възторг; стискат си ръцете, а сърцата им – ще изхвъркнат от радост!

След малко двамата тичат към горния край на градчето, където е обявен сборния пункт.

– Тази нощ от Български извор е пристигнал Стойо Съботинов – задъхан говори Мазаджиев, – предал е на Лако Кожухаров паролата за въстанието!... Срещнали са се на Кринчовите ханове.

В голям стопански двор се събират млади и възрастни от околните селища, въоръжени с кой каквото е намерил!... Въодушевляването им е

неописуемо – радост и възторг! Пристигналата току-що група мъже с рунтави калпаци и ямурлуци е от близкото село Топилища. Всеки е взел каквото е намерил – карабини (Донесени от войните.), пищове, стари кримки...

– По-тихо там!... – със снижен глас, Кожухаров предупреждава прииждащите.

– Само ние ли ще въстанем? – пита някакъв, промъкнал се до него.

– Не!... Ако ме потърсят, съм в кооперацията.

Три часа след полунощ.

Всички въстаници са се притаили до дуварите около Общината.

Кожухаров в офицерска униформа, останала му от войната, пръв изкачва стъпалата на Общината. Поставеният отпред постови му козирува.

Кожухаров дръпва вратата, и влиза. Председателят на тричленката – настръхнал и потен, в това време върти припряно ръчката на телефона.

– Какво заседавате бе!... Не знаете ли, че комунистите превзеха цялата околия?

Съгледал офицерската униформа, и зарадван, че е пристигнала помощ, председателят на тричленката протяга ръка.

– Ето, господин поручик, разпределихме точно; по списък оръжието между нашите хора. Готвим се, как да не се готвим!

– А-а, добре! Дай списъка! – Кожухаров взима списъка, и отваря вратата.

– Арестувайте ги!

Въстаниците нахлуват в Общината. Смаяните управници на града кротко приемат ареста.

Кожухаров подава списъка на един от въстаниците.

– Тези ги изловете! – и към председателя на тричленката. – Къде са арестуваните на 12-ти?

– В прогимназията.

– Да дойде, и ваш човек с нас!... Или – не! Я тръгвайте пред мен всички! Вие ще отидете сега на тяхното място!

Три часа след полунощ е, но в две от стаите на прогимназията още свети. В коридора – опръскани с кръв стени, кърваво менгеме, тояги с полепнали косми по тях, и купища дрехи захвърлени на пода.

В една от стаите, някакъв лумпен – чиста отрепка, с окървавен колец в ръце, довършва живота на строен красив мъж, повален на пода в локва от собствената му кръв.

– Така е, гсин Кънчев, може сичко да си правил за мене – и добро да е било, но сега си ми паднал в ръчичките, а е дошло време разделно – за

мрене, и щото си най-личния тук, ти пръв ще паднеш от ръката ми!...

В коридора става разправия, но тоя, замаян – удря, и не чува! Оглежда се едва тогава, когато блъсната, вратата на стаята се отваря. Към вратата поглеждат, и другите двама в стаята, наблюдаващи равнодушно побоя.

– Що сте направили вие бе, изроди! – един от влезлите се спуска към поваления на пода, и поглежда назад, но блокарите вече бягат към двора на училището.

Блясва изстрел, и един от блокарите се премята до зида на училищния двор; става и блъсва чело в камъните на зида; залитайки, пак става, но не може да се ориентира накъде да побегне, а притичал, в това време, бос някакъв – с нашарен от бой кървав гръб, стреля в него; стреля – докато пушката изщраква сухо в ръцете му!

Разбрали какво се случва, и какво става в училището, близките на задържаните нахлуват в училищния двор – да си търсят хората!...

– Изгоряхме, майко-о!... Ставро е убит! – отчаяно изплаква по едно време млада жена, някъде под прозорците на училището.

Възрастна жена се изправя бавно в коридора на училищната сграда и мълчи. Тя вече е успяла да разпознае дрехите на сина си – хвърлени на пода.

Кожухаров в това време е застигнат долу на двора от един от тези, с които арестуваха блокарите в Общината. Мъжът води със себе си някакъв, явно не местен човек, и лицето му е много разстроено.

– Кожухаров, току-що се получи контрапарола – „Въстанието се отменя!“

Лицето на Кожухаров се сгърчва от яд и мъка – иска му се да удари нещо!

– Махай се!...

Нощ. Апартаментът на директор Коев.

Телефон с висока вилка продължително звъни. Светва нощна лампа и се вижда лицето на Коев.

– Какво има?

– „Спите ли, господин директоре?“ – пита нагло някой по телефона.

– Що за глупости!?

– „Въстанието в страната е факт, господин директоре!“

– Не е възможно! Кой се обажда?

– „Въстанието избухна с невиджана сила, господин директоре! С половината от градовете на България ние вече нямаме телефонна връзка!... Вие това знаете ли?...“

– В София няма въстание!... Кой се обажда?

– „След малко ще дойдат да Ви арестуват. Бягайте!“

Кабинет във Военното министерство. Зад бюрото седи генерал, който посяга към телефонна слушалка. (Потърсен е вероятно отвън, защото чул гласа отсреща, отегчен прави гримаса.)

– Ти пак се обаждаш?!... Но престани най-сетне!... Откъде да знам къде са! Да не би случайно да искаш да тръгна да ги търся сега по влаковете!?... Сега намериха да заминат, като че там без тях не могат!...

– „Но свържи се по телефона – попитай, моля те... – проплаква женски глас от другата страна на телефонната линия, – не вярвам да ти отнеме много време!“

– Моля те, успокой се!... Хайде, няма нищо сериозно!

– „Знаеш ли какво пишат вестниците?“

– Лъжи! Какво друго могат да пишат вестниците! Остави ги!... Цивилни гарги! Ние знаем какво е действителното положение в страната!

Влязал в това време, до вратата застава подполковник, и генералът, затиснал с длан слушалката на телефона, ангажиращо вдига вежди към него.

– Какво стана? Успяхте ли?

– Не, господин генерал!... Обаждат се някакви други хора. С началника на гарнизона в Лом, също не беше установена връзка!

– Те не си знаят работата! Опитайте пак и без отговор не се връщайте при мен!... – генералът затваря неволно телефона.

Телефонът звъни.

– Слушам!... Ало?...

Никой не се обажда.

– Невъзможно, господин генерал!... Целият гарнизон е блокиран в казармите и връзката с блокираните е прекъсната.

– Как така – блокиран? Говори по-ясно! Не те разбирам! – генералът, навъсил вежди, поднася ухо напред, да чуе по-добре.

– Ломският гарнизон, господин генерал! Ломският гарнизон е блокиран в казармите от въстаниците, които са разполагали с големи сили.

– Ломският гарнизон? – не вярва на ушите си генералът. – Ти чуваш ли се какво говориш бе?... Кога?

– Съвсем не знам! – свъсва „кисело“ лице подполковникът. – Последното обаждане, с което съобщават, че са атакувани от големи сили, е от днес в четири часа след полунощ. След това връзката е прекъсната.

С гневно лице, изразяващо – добре се наредихме, генералът неочаквано изтърсва:

– Хак им е!... Хак им е на тия каналии! – и започва да крещи към подполковника. – Това не е армия, казвал съм го много пъти досега, а

сбирщина!... Сбирщина от мамини сополкъовци, крадци и негодници. Това представляват те. Да се оставят да ги затворят като плъхове, и да стоят там безпомощни, като ония... Всъщност, какво стана с ония във Фердинанд?... Не сте ми докладвали!

– Продължават да се обаждат някакви други хора, господин генерал! – изпъва се уплашен, подполковникът, и премисля думите си. – Нищо не може да се разбере!... Говорят за някакво – временно революционно правителство!?...

– Временно революционно правителство?... – омеква генералът. – Това пък какво е?... Миналия път не ми докладвахте за такова нещо!... Слава богу, правителството си е на местото, нали?... За какво революционно правителство ми говорите, подполковник? Всички ли полудяха вече в тази държава? Проверете! Какво стоите такъв? Проверете веднага! Запитайте в Министерския съвет какво става!... Има си хас!

Министерският съвет.

Канцелариите и помещенията в Министерския съвет са почти празни. В една от канцелариите някакъв човек с бомбе на главата смешно тактува с ръка и монотонно говори по телефона:

– Така ли?... Аз не знам!... От сигурен източник ли го знаете?... Кажете!... Не знам още нищо! – хвърля бърз поглед върху джобния си часовник, после го прибира в джобчето на жилетката си. – Не, аз не съм министър!... Не съм министър! Не, не! Не съм!... Да, тук е Министерският съвет, но заседанието се провежда в Централна поща. Да, да!... В Пощата заседава. Защо да се подигравам? Няма грешка, моля Ви се!... Зданието на Централна поща се охранява усилено – знаете какъв е момента сега! Да! На Пощата зданието се охранява!... Но кой се обажда? (От другата страна на телефонната линия мълчат.)

Военното министерство.

По телефона е установена връзка с град Фердинанд! Акуратен адютант траква токове и подава слушалката на подполковника. Подполковникът внимателно я доближава до ухото си и предпазливо пита:

– Полковник Разлогов?...

– „Излезе по инспекция, господин началник.“

– А кой се обажда?

– „Адютантът му.“

– Добре! Как е положението във Фердинанд, адютант? Какво става там при вас? Хората в града верни ли са на властта?... Отговорете срочно! Тук подполковник Шакаданов от Военното министерство.

– „На България са верни, господин подполковник, с положителност мога да кажа, че на България са верни!“

– Аз питам конкретно – на властта във Фердинанд!?

– „Накъдето повече вятърът, драги, натам сме и ние – вмъква се отнякъде напевен глас, – а Вие с кого сте?“

– Затвори телефона – веднага!

– „Ти го затвори, маймуно!“

Затворил гневно телефона, подполковникът кой знае защо, поглежда свирепо към адютанта:

– Поручик!... Какви са тия гласове, които чувам?

– От Фердинанд се обаждат, господин подполковник!

Централната поща.

Поради обстановката в страната, в една от залите на Централната поща наистина заседава Министерският съвет и думите на говорещия тежко се отронват в напрегнатата тишина.

– „... и си дадем ясна сметка, господа! Едва ли е нужно да се убеждаваме, в този върховен за страната момент, че впечатлението от въстанието е угнетяващо! Положението се очерта бързо като крайно сериозно – без да се има предвид, че нямаме връзка с Лом, Берковица, Видин, Бяла Слатина, Нова Загора, Казанлък, Оряхово, Стара Загора и други градове в страната. Разполагаме с цифри, които говорят за няколко хиляди въстаници само в Казанлъшко. Получаваме сведения, че въстаниците са добре организирани и командвани от бивши офицери!... Например, спреният, следствие дерайлиране пътнически влак при гара Свобода е обсаден чрез обходни маневри на разезди от по двайсет души, които след като го овладяват, повикват стоящите зад тях около сто и петдесет-двеста въстаници.

Последните думи на говорещият заглъхват в силен конски тропот, и пред охраняваното здание на Пощата спира лакиран фойтон с потни коне. От него изскача тантурест мъж с бомбе на главата, и чанта в ръка, който бързо се устремява към входа на Пощата.

– Назад! – тича към него полицейски офицер, и сочи с ръка поставените картеници по ъглите, и усиления кордон от армия и полиция около зданието. – Назад – веднага! Пощата не работи! Страната е във военно положение!

– Имам пълномощия! – Тантурестият дори не поглежда към полицейския офицер, и с подскачане изчезва в предверието на зданието.

В залата, където заседава Министерският съвет, Тантурестият влиза точно в момента, когато говорейки по телефона близо до прозореца, гласът на военния министър „гърми“ пред телефонната слушалка:

– Ще действате! – реве той. – Заповядвам Ви!... Безпощадно!... Колкото се може по-жестоко, и безпощадно!...

– Господин Министре!? – възмутен от грозните думи, и крясъци, които чува, един от присъстващите (Намиращ се близо до говорещия.), се обръща към военния министър.

Но министърът – генерал, като че жегнат, крещи насреща му:

– Млъкнете-е!... Вие цивилните, тия работи не ги разбирате!

– Но аз, още нищо не съм казал, господин Министре!... Вие да не мислите, че се намирате в казарма?

– Вие цивилните, тия работи не ги разбирате!... Военен принцип е, разберете го най-после, че колкото по-жестоко се действа, толкова по-малко жертви се дават, и от двете страни! Във войната жестокостта е – милосърдие!

Четири артилерийски оръдия, поставени на позиция до железопътна линия, подскочат, и бълват огън по градче, което се вижда в далечината, обвито в пушеците на експлозиите.

Въстаници са се пръснали нагоре по хълма, но една част от тях е останала отрязана в нивите.

В същото време, военният ешалон, който е спрял направо сред полето, се разтоварва. Войниците, един през друг, скачат от вагоните по насипа, и през царевичните ниви тичат след въстаниците. (Пукат кочаните неприбрана царица под тежките им ботуши.)

Чува се разпокъсано „ура“, и войнишки каски блестят на Слънцето нагоре по хълма след въстаниците. Войниците вървят пръснати във верига, а пред тях, с подскочане, леко тича пъргав висок офицер. Той размахва сабя, но отгоре припукват пушки, и Марин вижда, че офицерът се препъва, пада на коляно, и заравя рамо в земята. Войниците залягат. (От фланга яростно започва да лае картучница.)

Марин се кани да тикне затвора на пушката напред, пригответил длан, но в същия миг, съвсем наблизко през храсталаците започва друга пукотевица и сноп куршуми свирва над главата му. Марин се хвърля на земята. Вик на улучен човек!...Като прескачат големите обли камъни, отгоре се „изсипва“ група от десетина въстаници, които един през друг се „хвърлят“ в дола.

Тикнал затвора напред, Марин стреля, но не улучва, а канейки се да се спусне след тях, вниманието му привличат двама от въстаниците, които откъснали се от другите, бързо бягат през стърнищата към реката. (Падат се вдясно от него; в ниското; на около двеста метра.) Бягат леко, с дълги, разтегнати крачки, и криволичат, за да не могат да се прицелват точно в

тях! Прескачат един слог, прескачат втори, и за миг се изгубват от погледа на Марин. След малко се появяват малко по-надолу, но изведнъж променят посоката си, и Марин вижда, че двама кавалеристи също са ги забелязали, и стремително се спускат отстрани, да им пресечат пътя.

Кавалеристите въртят саби над главите си, като при атака, и разстоянието между тях, и бягащите въстаници, бързо намалява.

– Хоо-хоо-хоо! – единият от кавалеристите, прилегнал над гривата на коня, постепенно се откъсва напред, и сваля сабя ниско – за удар!

Но въстаниците съвсем неочаквано спират! Прахта още пуши под краката им, когато по-високият от тях се обръща, вдига пушката си, и – „траах“! Първият кавалерист полита, и замахнал сабята си безцелно встрани, се смъква под коня. Уплашен, конят му се върти, и тъпче намясто – опитва да се вдигне на задните си крака, и това препречва пътя на втория кавалерист.

„Траа-хх!“...

Пада, и той. (Марин „онемява“ от видяното.)

Марин вижда, че двамата въстаници се спускат към конете да ги хванат, дори докопват единия от тях за юздата, но обученото животно се дърпа – „хвърля къч“, отскубва се, и с вирната опашка, побягва. Другият кон още влачи ездача си, който „пуши“ след него като подпален, а сабята му лъсва един-два пъти на Слънцето, и угасва.

Стиснал зъби от яд, Марин се спуска след въстаниците, които са се устремили отново към ракитаците около реката, но в един миг осъзнава, че разстоянието по права линия до тях е голямо, и не може да ги застигне преди да са стигнали реката, затова решава да им пресече пътя – „удря“ напреко, и хлътва в дола.

Подкованите бутуши на Марин плискат в тинята, манерката дрънка на кръста му, и откачил я в движение, той я захвърля.

– Ицко-о... Ицко... – вика някой.

Междувременно е станало нещо с двамата въстаници, защото онзи с ботушите – по-високият, тича към другия – някакво момче, което се е надигнало от земята – сгърчило лице от болка и се опитва да се изправи като придържа с лява ръка рамото си. (Между пръстите му се процеждат тънки струйки кръв.) Момчето се мъчи упорито да се изправи, и притичал, онзи с ботушите, веднага го подхваща, и без да се бави, прехвърля здравата ръка на момчето през врата си, и го повлича към реката.

Марин е долу в дола и се ослушва, но не чува повече никакви гласове;

оглежда изровения бряг, засилва се, и като се хваща за храсталаци по брега, бързо отскача нагоре!

Двамата въстаници се придвижват бавно – колкото могат, и като се оглеждат назад, мислейки, че опасността ще дойде оттам, идват право към Марин. (Отклонили са се малко вдясно; в посока към възвишението.)

Приведен ниско, Марин притичва през откритото пространство, за да навлезе в укритието на трънлив слог, но онзи от въстаниците – с ботушите, го забелязва, и веднага се хвърля на земята като повлича със себе си, и момчето, и успява да пропълзи зад някакви камъни. Пушката му дълга, с непокрита цев, мръдва към Марин. Твърдо решен да го изпревари, Марин бързо прикладва, но – „ослепява“ в облак прах. Отсрещният куршум „ровва“ точно пред Марин, и той стреля напосоки – няма как и време да се прицели!... Опасявайки се, онзи да не припълзи към него, Марин стреля отново.

След още два опита да наниже онзи отсреща, Марин подгъва крак, и за момент нещо го кара да остане неподвижен, после се надига рязко – стреля, и двата насрещни изстрела отново се сливат – екват едновременно!... И, Марин разбира, че онзи – зад камъните, никак не е лесен!

Марин оглежда около себе си, и вижда, че се е оказал в нещо като капан. Към реката местото е голо – открито, и точно там, като за беля, слогът се снижава почти до нула. Равно и ниско, та чак отвратително!

Войникът и въстаникът се дебнат – погледите им са изострени до краен предел! В намерението си да изиграе онзи отсреща, Марин запраща буца пръст в шипката на слога отсреща, и се надига веднага, но фуражката му отхвърква назад като духната. Пак прикладва, и отново двата насрещни изстрела се сливат!...

– „Е, край!“

Надхитрянето между войник и въстаник е продължило изглежда доста време, защото сражението между въстаниците и редовната войска се е пренесло вече на около километър-два встрани, и отделните изстрели в далечината се чуват като „пуканки“.

А тримата са останали сами, и изправени пред необходимостта да решат една, и съща задача!

Въстаниците зад камъните не могат да станат, и да побегнат, защото разстоянията от тях до дола и до раките са достатъчно и еднакво големи, а са, и при това на открито! Побегнат ли, кършумите на Марин веднага ще ги застигнат!

На свой ред, Марин изглежда вече е разбрал, че отдели ли се от слога, който засега го прикрива добре, оня отсреща ще го види, и с него е свършено!

С тази мисъл в главата Марин пълзи предпазливо! (Решил е да смени позицията си.) С търкаляне през рамо, той доближава друга шипка, и същевременно преценява с поглед сигурността на новото прикритие, после оправя ремъка на пушката си, и за кой ли път вече – ле-еко я пробутва напред, и нагоре. (Фуражката му остава там, където падна.) Тъмната цев на пушката му се промъква „бавно“ под листата като усойница, и спира; разравя накапалата шума, и черното и дуло се накланя вляво, и още вляво. (Търси.) Затаил дъх, Марин бавно придърпва единия си крак – за опора, и само устните му безмълвно мърдат. (Псува навярно.) После, малко преди да се надигне, леко слага пръст на спусъка, и изведнъж се хвърля надолу.

„Прас!“ ... „Пра-ас!“ ...

Погледнал нагоре, Марин с вик се хвърля встрани, защото ръчна бомба лети високо във въздуха – клати и върти дървената си ръкохватка, и се насочва в посока към него!... Отместил се бързо, бомбата изчезва от погледа му!

„Крруу“ ...

Мътилка от експлозия изригва нагоре.

– „Бухалка“!... Видял я, той вече я определя, и по трясъка. Забравил, и фуражка, и всичко, освен мисълта да съхрани живота си, Марин лазейки се придвижва не към дола, където би могъл да се укрие, а в обратна посока – към края на слога, повлякъл след себе си пушката за ремъка.

По едно време Марин чува гласове. Покатерва се, лазейки по слога, и наврял глава ниско под шипката, поглежда в посока на гласовете. И наистина, при камъните стоят двама от неговата рота. Мътилката от ръчната бомба още виси над местото, където се е взривила, а подофицерът спокойно обяснява нещо, после сочи с ръка назад към местото, където лежат убитите от бомбата въстаници. Марин отдъхва, надига се бавно, отупва коленете си и изскача на слога.

– Айде бе! – подофицерът го вижда. – Май те преварихме?!

– Чукнахте ли ги?

– Чукнахме ги!... Ей ги где лежат.

– Ставай, келеш! – подофицерът сритва въстаника (Момчето.), който е зад камъните. – Хайде, ставай!...

– Мъртъв е, господин подофицер, не мърда!

Ваньока, който е изоставил момчето, се навежда над другия въстаник, и бръква ловко в един от джобовете на куртката му – бърка, и по надълбоко.

– Каква е тая куртка на него бе!? – бърка, и в друг джоб.

От експлозията на ръчната бомба, пръст се е набила навсякъде по дрехите на въстаника. Извадил ръката си от другия джоб на въстаника, Ваньока изтръсква от полепналата пръст банкнотите, които е измъкнал, и бързо ги мушва в джоба си.

– Чакай!... – Ваньока се подсмивва съчастнически на подофициера и бърка отново в левия джоб на въстаника. – Тоя е жив бе!...

– Тегли му един тогава!

Извадил ръката си от джоба на въстаника, Ваньока поглежда нагоре към подофициера и Марин.

– Жив е, бога ми! Сърцето му бие!... Ах, мама ти мръсна, на умрел ще ми се правиш, а? – изправя се и почва да ритя ранения въстаник. – Ставай!... Хей, ставай! Ставай!... – подвиря крак, и се мъчи да го обърне, но човекът е тежък. Хваща го за рамо и крак, обръща го по гръб, и вдига крак да го ритне, но изведнъж отхвърква встрани.

– Какво-о?... – хванал се за подофициера да не падне, със зяпнала от изненада уста, Ваньока гледа към Марин. – Защо ме буташ бе?... А бе, тарикат!...

– Сиктир па ти бе! – Марин бута фуражката си назад, и Ваньока за всеки случай отстъпва с крачка.

Марин се привежда бавно над ранения въстаник, и хрущялът в гърбицата на носа му побелява; носът му се изостря – „Кожухаров!“ Отпуска се на коляно до ранения, и го разтърсва.

– Този преди малко едва не ме уби!

– Чухме, че се стреляте. Познаваш ли го?

– Като че ли – не?!... – проточва замислен Марин.

Подофициерът и Ваньока се споглеждат!

– Чакайте малко!... Дайте вода!... Дай, дай манерката!

– Тичам! – Ваньока предизвикателно се загърбва срещу вятъра, и пали цигара. – Знаеш ли колко ме е грижа за такива!

– Чвор!

– Що рече?

– Чвор!... Чуваш ли ме, Ванюк?... Голям чвор си! Ти знаеш ли кой е тоя?

– Марин сочи ранения въстаник. – Ако се окаже, че е тоя, за когото си мисля, и решат да дадат пари за това, че сме го заловили?... Знае ли човек?!...

– Ще излезе, че си намерил имане!?!... Що?... Кой е?

– Дай ти казвам! Дай манерката!... – скочил Марин дръпва манерката от поясока на Ваньока, и едва не го поваля.

Въстаникът мръдва, ботушът му разравя меката пръст; хлъзва се надолу,

и оставя след себе си плоска следа.

Привел се над него, подофицерът мълчаливо разглежда лицето на Кожухаров. То е широко – скулесто лице, загоряло от Слънцето, и брадясало. Под притворените клепачи кожата леко потрепва. Кожухаров по едно време отваря уста, облизва устните си, и преглъща, после прави усилие да се надигне (Мускулите на врата му мъчително се напрягат.), но стенойки, се поваля отново на земята.

Ваньока рита пушката на Кожухаров встрани.

– Е, та кой беше тоя?... Важен ли е?

– Ще видиш! – тонът на Марин е някак неопределен. – „А като си помисля, че преди малко едва не ме уби!“

– Важен ли е? – пита пак Ваньока.

– Главният!

– Айде-де!... – в очите на Ваньока пробягва надежда за евентуална награда, но си остава недоверчив. (Навежда се да погледне Кожухаров.) – Па, я какъв е?!

– Те всички са такива.

– А-а-а?!... И за таков ти требваше да ме блъснеш, нали? Мен, да блъскаш!...

Марин престава да търка слепите очи на Кожухаров, след което леко го плесва по страните.

– Бъди спокоен, Ваньоко! – тонът на Марин е с нотка за помирение. – Ще забравиш всичко, и блъскането, и името си ще забравиш, ако ти кажа размера на наградата, която можем да получим за него!

– Награда?... – подофицерът се съмнява.

– За него! – сочи Марин. – Тогова под дърво и камък го търсят из цела България.

– А ти откъде знаеш?

– От поручика, а и съм го виждал по София. Те имат клуб на Лъвов мост.

Кожухаров леко отваря очи, поема шумно въздух, надига се на лакът и замаян оглежда около себе си. Спира поглед на манерката и Марин бързо тика отвора на манерката в устата му. Част от водата се разлива по брадата на Кожухаров.

– Колко мислиш да ни дадат така – за него? – приклепнал подофицерът върти длан и с ново отношение вече, гледа към Кожухаров. – Сигурен ли си, че е той?

– Не знам!... – Марин премисля. – Едно двайсет-трийсет хиляди лева... Редно е, нали?

Кожухаров е престанал да преглъща. Вода се е разляла по гърдите му, и

той тежко диша, после бавно се надига, опира длани зад себе си, и съвсем определено гледа в Марин.

– Тц! – подофицерът нещо не е доволен. – Винаги съм казвал, че тия ръчни бомби са чурук работа! Друго нещо си е лимонката... одринката; при нея грешка нема – „прас“ и всеко парченце куршумче става! А тая, виж как се е отплеснала – помела е момчето, а на тогова нищо му нема!

– Ти ранен ли си бе? Да те боли некъде?

Кожухаров мълчи. Изправил се най-после, той стои нестабилно на краката си и не може да „откъсне очи“ от момчето, което лежи възник (Обърнато по гръб от Ваньока.), с крака полузарити в пръстта.

– Давай! – Ваньока тласва Кожухаров в гърба. – Давай напред, нема да го съживиш!

– Стой! – вдигнал ръка, Марин сочи към Кожухаров. – Каква е тая куртка на теб?... Сваляй я, и ботушите свали!

Ваньока обръща Кожухаров към себе си.

– Като минаваме през стърнището, ще ги издереш! Стъпи ей там!

В същото време, армията се е заела с „желязна ръка“ да въдворява ред в градчето!

На площада е изнесена маса. Офицери и полицаи са насядали около нея, пушат цигари, смеят се, а площадът се изпълва с загрижени, посърнали хора – карани отвсякъде като стадо от военни и препасани въоръжени цивилни доброволци – “шпицкомандаджии”.

Докараните на площада оформят нещо като полукръг. Пред тях е застанал млад подпоручик с гола сабя в ръка и се опитва да надвика говора на хората.

– Селянии!... В духа на „демократичните“ си разбирания, ви предлагам четири вида смърт – бесилка, куршум, огън и нож! Имате възможност да избирате!...

Поручик Пеев, придружен от фелдфебел и свита от местни управници, широко замахва с ръка.

– Долу! Сядайте на земята, говеда-а!...

Хората покорно сядат; кой където е бил.

Подпоручикът се отмества.

– Да излезат и застанат на съд пред мен всички „фронтаджии“, участвали във въоръжения ви метеж!... Те се знаят, а и ние знаем кои са!

Хората на площада мълчат.

– Чухте ли какво ви заповядах?... Фронтаджиите, пет крачки – напред!

– Няма ги тук – чува се глас по едно време откъм насядалите, – заминаха, всички заминаха с другите. Няма ги!

Поручик Пеев не е доволен от това, което чува.

– Добре! Тогава, всички, които са били патрули по време на революцията ви, да излязат – пет крачки напред!

Стават и излизат напред двама младежи. Останалите се колебаят.

Местните управници навлизат сред докараните на площада хора и започват да извеждат младежи – един по един.

В същото време, подпоручикът вдига почти всички по-възрастни от насядалите хора и с ругатни ги отделя встрани.

Избраните от подпоручика възрастни селяни стоят в неравна редица; редица от объркани, уплашени хора. Покрай тях върви поручик Пеев с нагайка в ръка и нервно сочи подред – 50 тояги, 35 тояги, 50 тояги... (Според физиономията на човека.) Бройките се отбелязват по гърбовете на хората с тебешир. Спрял пред висок като върлина селянин – извисяващ се с глава и половина над останалите – с изпъкнала адамова ябълка на дълъг тънколяв врат, поручик Пеев се усмихва.

– Една тояга за тоя, но по-дебела и напреко!... Да се обеси!

Уплашен, човекът пита:

– Защо?

– Води го!

Пред „Дългия“ застава един от „шпицовете“.

– Айде!...

„Дългият“ разкривява физиономия и притваря очи, но оня грубо го побутва, хванал го за лакътя.

– Карай вляво!

Поручик Пеев изисква тишина. Около дванайсет младежи са изтикани вкупом напред, така че да ги виждат всички.

– Селяни! – поручик Пеев сочи младежите. – Това са престъпници измежду вас, от които след няколко минути ще си отдъхнете. В името на Негово величество Царят и Отечеството, ги осъждам на – смърт!

Настъпва ужасен тягостен момент! Осъдените момчета – коленичили, молят за милост; жените на площада пищят; всички молят за милост; милост за младия им живот! Но обградили ги с насочени пушки, войниците не позволяват на близките им да се доближат; да си вземат дори последно сбогом с тях!... А хората напират...

– Кого биеш? – извисява се разтрепераният глас на отчаяна жена. – Биете майките си!... Сестрите си биете!... Много знаете кого биете!... Вървете си в казармите!

Невъзмутим, вдигнал ръка, поручик Пеев иска тишина!

– Не ги убивайте, господин поручик!... Те са невинни. – чува се, сред притихналото множество, гласът на стария Ченаков.

– Ка-к?!

Полицаи и военни, сякаш чакали тоя глас да отприщи злобата им, дръпват стария Ченаков, нахвърлят се върху него с приклади и ритници – бият; тъпчат – да го смажат; гласът му да не се чува повече!

Поручик Пеев прави знак да го отместят встрани, и в същия момент дава заповед – махва с ръка на отделение кавалеристи, които с конете си си пробиват път през хората, да дойдат насам!

– Ляга-й!... – крещи неистово някой.

Дванайсетте младежи са повалени от войниците по гръб на земята. Поручик Пеев сочи към младежите, и кавалеристите тръгват с конете си към тях – да ги газят!...

Викове, писъци и псувни!...

Кавалеристите бият конете си, но конете се дърпат назад – сякаш имат повече ум в главите си, и прескачат налягалите. Стягат им юздите, но те наместват копитата си между телата на младежите!

Останал без капка кръв на лицето си – от злина, стиснал зъби, поручик Пеев наблюдава поведението на конете.

– Обърни!

Озверелите кавалеристи обръщат конете, и започнали заднешком да придвижват конете си, газят младежите.

Сърцераздирателни писъци изпълват площада!

Стара двуетажна сграда. На приземната площадка пред входа и е изправена двукрака бояджийска стълба. Някакъв уплашен човек се опитва да закрепил над вратата зелена ламаринена табела с надпис – „Царство България“, и отдолу – „Поща“.

Само на десетина метра от него, на клон на разперен сенчест кавак, виси надолу с главата „Дългия“ – почти заклан, горкия. Кръвта му обилно се стича по главата и увисналите му надолу ръце, и капе на земята.

Друг нещастник до него, виси на вързаните си отзад ръце. Положението му не е по-добро, защото, и неговите мъки са ужасни! Клюмнал глава той стене.

– Убийте ме, кучета – не ме мъчете така!... Боже, кога ще свършат мъките ми?... Побързай, Господи!... Убийте ме, гадове!... Убийте ме, мамицата ви свинска!...

– Млъкни бре! Ти ще млъкнеш ли най-после! – тантурест шпицкомандаджия – дишащ тежко, ядосано поглежда нагоре, защото друг окървавен, но все още държаш се на краката си нещастник, с вързани отзад ръце – залита, и се огъва под ударите на тоягата му. – Викай – „Да живее демокрацията!“ бе, мамицата ти мръсна, не ме ядосвай!... Нали за

демократия викате; нали все демокрация искате?... Викай, като ти казвам; викай – „Да живее демокрацията!“

– Чекай!... Чекай малко! Недей така! – кокорбашията на тези шест души-биячи, е седнал на стол в поза, като да очаква да му сервират кафе под сянката на кавака. – Ти така че го убиеш, и той от тая работа какво че разбере?... Нищо нема да разбере!... Не така!... Той е разбран човек! Той сега че държи пред нас една реч, а ние че слушаеме!... И ако ни ареса, че го пуснеме. Нали?... Чуваш ли ме? Искаме да ни държиш една реч, и че те пуснеме!... Те – заклевам се!... Честен кръст!... Иначе че пойдеш, и ти сос петите нагор връз кавако!... Айде сега, почвай – „Идеало, за който умирам...“ Шшт, слушайте!

Нещастникът мълчи.

– Я вържете му, и краката с въжето, та да е готов, ако мисли да се инати! Айде, почвай – „Идеало, за който умирам...“ Слушаме те!...

По същото време, Марин, забързан идва насам. За момент само поглежда към биячите до кавака, и бързо изкачва стъпалата на Пощата. Влиза в Пощата, и в движение насочва пушката си към двамата служители вътре.

– Вие въстаници ли сте?

Двамата служители при телеграфа се изправят, и като се споглеждат, отговарят едновременно, и объркано:

– Не, ние – няма такова нещо! Ние си имаме собствени разбирания, господин...

– Собствени разбирания ли?... Ще ви дам аз на вас едни собствени разбирания! Марш – вълн, или, – чакайте!... Свържете ме по телефона с военните в училището!

Наблюдавайки ги, Марин оставя пушката на рафта пред себе си, обляга се, и бърка в джоба си за цигара.

Притеснен, единият от двамата разтваря безпомощно ръце.

– В училището няма телефон.

– Как така – „няма“?

– Няма!... Никога не е имало!

– Диваци! – Марин се прави, че премисля. – Свържете ме с кмета тогава! – въздъхва, и пали цигара.

Марин внимателно наблюдава какво прави телефониста.

– Стой!

Притеснен и уплашен телефонистът спира, и го поглежда.

– Ще се свържа сам! Ако повторя това, което направи, ще се обадят ли от кметството? – Марин сочи с глава.

– Да, разбира се! Веднага ще се обадят. Ето...

– Марш вѐн! – Марин се изправя, и взема пушката си. – Имам заповед да направя обиск. Вѐн!

Просторна училищна стая. Чиновете са сбутани до стените, и на тяхно място са поставени кревати, застлани със сиви войнишки одеяла. На вратата е драснато с тебешир – „Караулно“.

Марин бута вратата на стаята, в движение разпасва поясока си, и със замах го окачва на един от прозорците. Захвърля пушката върху едно от леглата, взема шише с вода от перваза на прозореца, и дълго пие, загледан в тавана!

– Марине-е... – забелязал го вѐн на двора, Ваньока го е последвал, – ти каза ли на поручика за нашия човек бе – за наградата. – и смига. – Дали е той!?... Пита ли го?

– Питам! Той е!... Да си виждал фелдфебела?

– Заминаха с поручика за Враца. А той, господин поручикът какво вика? – Ваньока говори меко, като заговорник!

– Да делим! Дръж!... Занеси куртката на оня идиот в ареста!... Хвърли му, и ботушите!... Ще ни разкатаят фамилията за това! – тръсва се на леглото, и с ръце закрива очите си. – Бегай сега!... Изчезвай!

– Марине-е?

– Какво бе?

– Знаеш ли... – Ваньока се прави, че не е забелязал припряността на Марин, – аз все си мисля за това; за нашия човек!... Ти го спря, нали? Пресрещна го!... Твоя е заслугата! Но аз пък му хвърлих бомбата! Опекох работата, дето се вика. А подофицерът, какво – нищо!... Така ли е?

Разбрал накъде бие Ваньока, Марин открива малко очите си, и внимателно го наблюдава.

Нощ. В градчето е неспокойно! В далечината се виждат догарящи къщи.

Марин стои дълго и се ослушва, после с привично движение намества пушката на рамото си.

В училищната сграда е тихо.

Марин слиза предпазливо по стъпалата към вратата на училищното мазе. Ножът му, натъкнат на пушката, мътно блести. Извил врат, прилепва ухо на дъсчената врата на мазето, и слухти известно време.

– Бате Лако? – прошепва по едно време той. – Кожухаров да се обади! Кожухаров! Лако Кожухаров!

Вътре в мазето притихват. Нещо припуква, провлича се, и през цепнатините на дъсчената врата преминава само дъха на стоящия зад нея човек.

- Пусни ни да избягаме, Марине!
- Не мога! Отивам по дяволите после! Остави тая работа!
- Ще дойдеш с нас!

Марин премисля.

– Не мога!

– Защо, Марине?

– Сам видя какво стана там в нивата!... Ела, ела насам! – Марин шепне. – Ще пусна само теб! Премислил съм го! Поручикът го няма, а има още доста време докато ме сменят. После ще видя как ще се оправям.

Кожухаров мълчи зад вратата.

– Господин Кожухаров, чуваш ли ме добре?

– Тогава не искам, Марине!

– Не ставай такъв, хей! – трепва Марин. – Още утре ще ви избият, и никой няма да ви пита – кои сте, що сте.

– Ами, какво да се прави!

Чува се бучене, което постепенно се усилва, и Марин разбира, че бученето е на моторна кола, която определено се насочва към училищния двор. Колата спира някъде наблизко, и стъписан, Марин бързо се изкачва по стъпалата нагоре.

Отгоре се вижда, че някакъв мъж е влязал в двора на училището, и отваря портата на училищния двор. Светват прожектори. Марин вижда, че мъжът е въоръжен. Мъжът махва с ръка, и тръгва бавно – заднешком, навътре в двора пред колата.

Марин гледа с тревога натам, но – това не е щайера на поручика?!

Камионетката спира, и от нея изскачат четирима души, които се разтъркват и оглеждат наоколо.

Дошлите се събират, говорят нещо помежду си и тръгват.

– Кой там?

– Свои! – е отговорът.

– „Свои“, но кои сте?

– Ще ни видиш, момко, не се безпокой! – гласът е спокоен, овладян, но безцеремонен, и отсечените крачки на равни тласъци го насочват към Марин.

Хряска пясъкът под тежките ботуши; групата нараства; надига се в тъмнината, и застрашително приближава с всяка крачка. Луната „драсва“ ритмично следа от фосфор по високите кончове на ботушите им.

Ето ги, защо трябва да ги разпознава в тъмнината човек, когато тяхната самоувереност ги издава! Те са убивали вече, и идват – силни, безкомпромисни; сигурни в себе си хора, които не знаят какво е милост!

– Стой намясто! – Марин щраква затвора на пушката, и се дръпва малко

назад; към вратата на мазето.

Но те не спират; те идват...

– Не си играй с пушката, хей!

– Нито крачка повече напред!

– Така ли?...

– Така!

Решителният тон на Марин прави впечатление. Те спират, разменят няколко думи помежду си, после един глас доста по-меко пита:

– В мазето ли са арестуваните?

Марин бави отговора.

– Има някакви.

– За тях идваме!

– Кои сте вие?

– Кмета е с нас.

– Аз не съм подчинен на кмета! – „отсича“ Марин. – Връщайте се!...

Връщайте се – веднага! Бързо се отдръпнете назад!

И понеже ония отново тръгват напред, Марин без да се двоуми стреля над главите им!...

Тъмната купчина се сбива.

– На-зад! – крещи неистово Марин, сковал чертите на лицето си.

Приведени, и в безпорядък, онези бързо се отдръпват назад.

Горе, в другия край на училището се чува говор, трополене на тичащи хора, и в осветения квадрат на входната врата, застават двама подчасови със заредени пушки в ръце. На вратата се появява, и подофицер.

– Какво става там?

– Господин подофицер, проверете кои са тия! – вика Марин.

– Кои сте вие бре?

– Ще се легитимираме! – грубо се обажда един от групата. Гласът е на разгневен човек, но овладян. (Говорещият е положил усилие да запази личното си достойнство.)

Марин забелязва, че в групата има един униформен – на раменете му лъсват от време на време офицерски пагони.

Приближил групата и забелязал офицера, подофицерът козирува и почтително приема подадените му книжа от един от цивилните. За да ги разгледа, подофицерът се обръща така, че светлината от лампата да пада върху подадените му книжа. В същото време, офицерът от групата му говори нещо и той кима с глава, че разбира.

Марин чак не диша от напрежение.

По едно време, подофицерът траква токове, подава книжата обратно, и

тръгва пред групата към Марин. Марин бавно се изтегля още назад – зад него са вече само стъпалата към мазето.

Когато групата, предвождана от подофицера, приближава, Марин вика:

– Господин подофицер, елате само Вие! Другите да останат по местата си!

– Марине, господин капитанът е дошел по служба.

– Може! – вика, като че ли не на себе си, Марин. – Елате само Вие, господин подофицер, трябва да Ви предам нещо!

След кратък разговор с капитана, подофицерът се отделя от групата, и ядосан бързо тръгва към Марин. Приближил се, със зачервено от гняв лице, съска срещу Марин:

– Ти ум в главата си имаш ли, немаш ли?... Какви ги вършиш?... Защо си стрелял?... Глупак!

– Не става тя така, господин подофицер!... Кои са тия?

– Не виждаш ли? Не ги ли виждаш кои са?... Отвори си зъркелите, и погледни да видиш по-добре кои са!

– Ние не сме подчинени на тях, господин подофицер!... Поручик Пеев ми даде изрично нареждане да не пускам никого при арестуваните, докато не се изясни случая с един от задържаните, и аз мисля, че това е заповед!

– Кога това? – не вярва подофицерът.

– Като тръгваше! – лъже Марин. – Поручикът може да носи отговорност, но ето че него го няма, а ще излезе че други са се разпореждали тук. Какво е това бързане, и утре е ден!?

Групата в двора нервничи. Капитанът нервно пали цигара, и още не издухал дима от устата си, вика към подофицера:

– Хайде бе, подофицер!... Какво става там сега? Какво шушукате, какво има да умувате – не разбирам!

Марин продължава да говори на подофицера – обяснява нещо!

По едно време, подофицерът сговорчиво се обръща, и тръгва, и изравнил се с групата в двора на училището, казва:

– Има заповед, господин капитан, да не пускаме никого при задържаните, докато не се изяснят някои обстоятелства. Войникът не ги дава!

– Кой замества поручик Пеев?

– Аз го замествам! – приключва разговора подофицерът, и отминава.

Марин е обезспокоен, но подразбира, че групата ще се подчини, защото след кратък разговор помежду си, ония вероятно решават, че няма какво да правят повече тук и си тръгват.

– Шшш...

– Кажи!

Кожухаров е бил до вратата на мазето, и това за момент стъписва Марин

– не го е очаквал!... Объркан, само за миг, шепне:

– Ти разбираш ли какво става? Излизай веднага! – Марин припряно бърка за ключа от катинара, крепейки с повдигнато рамо пушката си. – Никой не може да каже вече, кой ще дойде, и за какво идва!

– Не мога да излеза, Марине, казах ти!... Не съм сам!

Изненадан, Марин чак разсейва уста, и известно време, ядосан, втренчва поглед в дъските на вратата, като да вижда Кожухаров пред себе си, после изведнъж отчаян, отпуска ръце.

– Е!... Мри тогава!

Марин тръгва бавно нагоре – изкачва стъпалата, но видял заревото от пожарищата в града, изведнъж тръгва бързо обратно надолу.

– Излез за малко!

Отключил трескаво катинара на вратата на мазето, Марин дръпва рязко вратата и в тъмното вижда небръснатото лице на Кожухаров. Марин хваща за ръка Кожухаров и го издърпва на площадката пред вратата на мазето, но веднага след него излиза висок мъжага с мустаци – върху черно скулесто лице! Излизат и други!... Пет тъмни фигури застават на малката площадка пред отворената врата на мазето?!

– Вие защо излезохте?... Върнете се веднага! Назад! – Марин се изтегля назад, приготвил пушката.

– Шшшт!

– Не ни се мре, Марине!

– Хайде-де, а за мен мислите ли?

– Мислиме.

– Мислите!?

– Пусни ги – Кожухаров е отстъпил встрани, – инак не може!

– Трябва да се живее, Марине – горестна молба има в този глас, – избиват ни, братко; избиват ни!... За всичко това сега трябва да се мъсти! Дай ни тази възможност, войниче!

Марин подканя с ръка Кожухаров.

– Тръгвай, не ме бави!

– Късно е, и за теб, Марине!... Тръгваш с нас!

Марин слуша Кожухаров и леко притваря очи.

– „Какво правиш с мен бе, човек?“

Отдръпнал се Кожухаров прави място на Георги да мине, но Георги стои – като че не му се вярва!

– Бегай, ти казват! – Марин се отмества. – Бегай покрай стената!

Притулете се някъде вълн, и там ще чакате, но тихо!

Марин подканя, и останалите да побързат, но и да стъпват внимателно. И тъмната върволица от хора, приведени един зад друг, докосвайки го, бързо

се изнизва покрай него навън

– Марине, слушай! – отдъхнал си, Кожухаров протяга в тъмното ръка към Марин.

– Слушам!

Кожухаров го гледа отблизо внимателно в очите – премисля нещо, после изведнъж го хваща за лакътя.

– Има ли чалъм, да такава...

– Казвай! Говори свободно! Тя стана вече, каквато стана!

– Ела, ще ти кажа!

Нанизал ремъците на пет пушки на ръката си, с лице лъснало от пот, Марин предпазливо върви покрай училищната сграда, и изпънал жили, внимава пушките да не се чукнат една о друга. По едно време, обърнал глава назад, забелязва, че вратата след него е останала отворена, и зее. Замисля се, дали да не се върне, и да я затвори, но решава да продължи.

Пресрещнал го, Кожухаров поема три от пушките, и последван от Марин, двамата тръгват бързо да се измъкнат от училищния двор, и вървейки покрай зида на училищната ограда, се прехвърлят отвън.

Шумът на реката се чува току-речи през улицата оттатък. Марин и Кожухаров се оглеждат за останалите, и ги виждат притихнали – сгушени на улицата до зида на училищния двор – тъмни като камъни.

Ръце се протягат в тъмнината към пушките.

„А сега?“

Лазар отбелязва, че по улицата покрай училището макар, и много нарядко, светят улични лампи. Късно е, наистина, но по улиците макар, и рядко се срещат все още хора, а и човек не знае кого ще срещне?!... Има и патрули!

Кожухаров поглежда към реката. Тя е пълноводна, бърза, и от време на време по гърба и лъсват широки студени плочи.

– Я вие тримата, дайте ръцете отзад – така като вързани!... Дайте пушките! – хрумнало му е нещо.

И мъжете привидно стават арестанти, с уж вързани отзад ръце!

Досетил се, Марин бързо насочва пушката си към тях, и с Кожухаров ги подкарват пред себе си.

Съвсем обичайна гледка за политическия момент в страната!

Вече са в ракитациите, когато два-три бързи изстрела отекват ясно, но далече зад тях – откъм училището. Марин поглежда.

– „Съвсем навреме!“

Ракета полита в небето, и прекъсналите за момент изстрели – зачестяват.

След това, някой вика с дрезгав проточен глас – и пак изстрели, и нова ракета.

– Евлогии!... Евлогии!... – вика някой от моста, току над главите им.

Кожухаров и другите са преминали по дъски върху пилотите и са притихнали. Кожухаров поглежда към Марин, и Марин кимва с глава:

– „Съвсем навреме!“

– Стреляй бе, какво стана там?... – викат ония горе, и тичат по моста с подкованите си ботуши.

– Кой стреля?

– „Снаха ми“ стреля!... Залегни бе! Хей, шлянто, стърчиш точно под лампата!

– Да им пусна, и аз един!

– Евлоги гонят!

– Стреляй тогава!

– Не е Евлоги това бе!

– Кой ще е?

– „Койчо!“.

– Мискинин!... Изрод!... – крещи поручик Пеев към някакъв от шпицовете, когото тътрузят; влачат в прахта на училищния двор. Шпицът е със сако, но препасан с военен колан с презрамник и нов жълт кобур на кръста. – Кой ти каза на тебе, че трябва да замина при генерал Лазаров във Враца?... Кой?... Ко-й?... Казвай!

– Теле... телефон... – плюе кръв шпица, – телефонът иззвъня, и аз само вдигнах слушалката, госин поручик. Кажете какво е станало? Защо се постъпва така сега с мене? Какво мога да бъда виновен аз за нещо, което въобще... и защо е всичко това?

Но поручик Пеев изобщо не го слуша.

В същото време, пред вратата на училищното мазе се трупат войници – вратата на мазето зее широко отворена!

Поручик Пеев изглежда току-що се е върнал, защото в училищния двор е паркиран щайера на поручика, а до него – познатата ни вече камионетка с капитана и ония другите. (Двете коли са се срещнали вероятно някъде по шосето.)

По стълбите на училищната сграда се изкачва Ваньока – някой го пита нещо!

– Не съм давал такава заповед!... Та това е невъзможно! Търсете!

Търсете навсякъде – под дърво и камък!... Искam го тук пред мен!... – думите на поручик Пеев като че се задръстват в устата му. – Разберете, такава заповед аз не съм издавал!

– Ние знаехме... – объркан, фелдфебелът вдига рамене, и кой знае защо и той държи пистолет в ръката си. – Както знаете, той беше Ваш доверен човек, господин поручик!... Свръзка!... Какво може да е станало?... Кой би могъл да допусне дори за момент...

– Млъък – очите на поручик Пеев диво блясват, – или искаш да тг'... а... ти... – поручик Пеев се втурва към подофицера, който в това време обяснява объркано нещо на капитана от камионетката, и стиснал зъби, – ти-и... – и с размах в движение го ритва в корема; с ярост се вкопчва в пагоните му и ги откъсва, и така го удря през лицето; с такава сила, че фуражката на подофицера отхвърква и дълго се търкаля из двора.

– Гсин поручик!... Госин поручик? – с пресипнал глас и изплашен от дивия блясък в очите на поручика, подофицерът е разперил ръце и отчаяно поглежда назад към капитана.

– До стената-а!... До стената, пес крастав! – с пяна на уста, крещи поручик Пеев. – Веднага до стената, говедо!

– Госин поручик, лесно е да... да ме убиете, гсин поручик!...

– Не! Ти не заслужаваш куршум да се хаби за теб! Обесете го! Обесете го – веднага!... Ваньока?...

– Слушам, гсин поручик! – в тъмнината ясно се извисява гласът на Ваньока.

– Камък на врата и в реката! Бързо-о!

– Ще отговаряте за това, гсин поручик!

„Тра-ас!“, „Тра-ас!“

Два изстрела, и подофицерът рухва в краката на капитана.

– Ето моят отговор!... Хвърлете го в реката!... Останалите, стро-ой се!... Строй се веднага пред мен!

И към фатмака.

– Направи проверка!

До една скала високо горе в планината вече е запален огън. Марин е явно „на уважение“, защото с огъня се занимава Лазар. Наоколо не се вижда никой друг. Марин разкопчал яка, и подпрял се на лакът, е полегнал до огъня. Пушката си е подпъхнал под крака, върху който е легнал.

Изникнал от тъмнината, Георги тръсва голям наръч дърва до огъня, и приклеква да го достъкне. Видял незапалената цигара в ръката на Марин, Георги свойски подава горяща съчка. Марин, понечва да каже нещо, но дърпа да запали цигарата си добре. Запалил, Марин гледа към Георги, и очите му се смеят, но чул някакъв тих говор и бързи стъпки зад гърба си, обръща глава да погледне, и вижда, че на поляната, като изпод земята, са изникнали – оня с мустаците и Витко. (Мустакатия се отделя от групата

още долу при реката.) Отстрани насам бързо се придвижва, и Кожухаров, който вероятно ги е очаквал от другата страна, и сега бърза да ги застигне.

Малко преди огъня, Мустакатия изпреварва Витко, и като излиза напред, гневно захвърля пушката си, право в краката на Марин. Марин, едва успял да избегне удара, скача на крака!?

– Стоп!... Кротко-о!... – Кожухаров дръпва Мустакатия настрана. – Кажете сега какво стана!

– Не успяхме, какво може да стане!... Долу ври от войска, а това келеме ни е дало пушките без патрони.

– Просто... Не съм се сетил!

– Не се сетил!?!...

Кожухаров дръпва Мустакатия да не се разправя с Марин.

– Чакай малко!... Значи нищо не можахте да направите?

– Нищо!

– Гасете огъня тогава! – Кожухаров оглежда наоколо, и прави определено движение с ръка. – Дайте да видим какви патрони имаме; с какво разполагаме преди всичко!

Витко сочи пушката си: – Требва да ви кажа, че преди малко едва не ни изпозастреляха долу.

– Да!... За това, виж, никой не се сети от нас!... Марине?

Купчина патрони светят в тревата. Встрани, Георги разритва и тъпче почти загасналия огън. Марин е изтръскал паласката си, и я закопчава. Мустакатия граби патрони, и разхвърля пред всеки – на тоя, на оня, и всеки път подминава Марин.

– Слагай, и пред него, защо го икономисваш – не разбира Лазар и придърпва патроните, които падат пред него, – негови патрони делиш!

– Него ще го „задраскаме“; той си има! Не може да не е останало някое, и друго патронче по джобовете му.

– Защо бе, твоите къде останаха? – Марин подигравателно гледа към Мустакатия, и му личи, че не го разбира. – Да не съм взел пушките от магазина опаковани, та всичкото да им е наред! Колкото са, толкова!

– Добре, вземи! – граби Мустакатия оттук-оттам, и стъкмява купчинка, и пред Марин – хвърля му, и един в добавка. – Взехте ме от вкъщи още на 12-ти; в нищо не съм участвал; чист съм! Иначе, с положителност щях да ти подаря един като оня там, който ти хвърлих допълнително от моите.

Нощ. Долу в низината се е сгушило някакво село. От хълма над селото се вижда как долу трещят и светкат изстрелите на невъобразима пукотевица, и всички кучета в селото лаят едновременно.

– Тц, Георги загази! – обажда се по едно време Лазар. – Казвах ви, и войникът да слезе с него. С униформен като върви човек по улиците – по-друго е!...

– Що, котка оцет пие ли? – бързо отвърща Мустакатия и иронично стрелва тъмните си очи към Марин.

– Що питаш, Стоиле? – обажда се някой в тъмното.

Марин нехайно гледа към него, но някаква ядна мисъл почва да плете паяжина в главата му.

– Може и да пие, ти откъде знаеш! – това вече е Марин.

– Може, „мацо“, може!... Виж, за това хич, и не бих се сетил дори. – Мустакатия удря приклада на пушката си в земята и става.

– Стоиле? – Кожухаров понечва да каже нещо.

– Тихо!... Някой иде! – Мустакатия приклеква и оправя ремъка на пушката си.

– Свои, свои!... – вика се в тъмнината.

Това е гласът на Георги. Той е радостен, и поради това – непредпазлив, и още отдалече, като човек свършил добре работата си, смъква раницата от гърба си, и я влачи след себе си. След това избутва напред тоя, когото води – млад мъж с очила с телени рамки.

– Това е Чарли! Само преди два часа оттук е минала цяла група от нашите, заедно с Беличовеца и Баников от Сенокос. Казали са му паролата!

– Каква беше тая пукотевица по едно време долу? Стоил мислеше да слиза да те търси! – Лазар поема пушката от Георги, защото тоя все се занимава нещо с раницата си.

– То не беше за нас! Изглежда се въртят други някакви от нашите насам. И ние чухме стрелбата, а и закачихме малко от нея!... А бе, тая раница – защо все е мокра?

– Това е от гьола, в който бяхме залегнали. – хили се Чарли. – Вътре няма нищо, което да тече!... Малко преди да влезем във водата, са я пробили ония без да усетим!?

– Да-а... – Лазар ги гледа някак особено. – Значи, и двамата ще живеете дълго!

Ден. Цялата група, разтегната като в индийска нишка, върви по тясна пътека в планината. Тревата, избуяла високо по тия места; почти до пояс, е пъстра и ухае на дъхави билки, и всякакви пернати и крилати летят наоколо като в най-мирен и спокоен божи ден. Да не повярва човек!...

Марин върви след Лазар, който разтяга крачки дълбоко замислен за нещо. По едно време Марин спира и поглежда надолу в пропастта, където между камъните шуми, и извива примамливо, чудната сребърна лента на

планинска рекичка – люспеста на слънчевата светлина в ясения тих ден.

По едно време, някакво неприятно усещане, кара Марин да се обърне назад и вижда Мустакатия зад себе си. С вик на ужас, Марин отскача като подхвърлен, вперил поглед в дулото на пушката му!

Мустакатия спира също; пътеката е тясна.

Марин стои срещу Мустакатия без да помръдне; без да направи, и едно единствено движение дори, защото разбира, че вървейки зад него, Мустакатия непрекъснато е държал пушката си насочена право в гърба му!

Почувствал липса на стъпки по пътеката зад себе си, Лазар се е обърнал, и мълчаливо гледа към Марин и Мустакатия, които стоят един срещу друг.

– А защо?... – лоша, много лоша е усмивката на Мустакатия, и гласът му е някак невероятно променен, и неестествен. – Страхуваш се! Това разбрах!... Но защо?

Марин мълчи.

– Добре!... Попитай ме тогава какво е спокойствие, драги, и аз ще ти кажа – ч и с т а с ъ в е с т ! . . . – блъснал Марин с рамо, Мустакатия отминава по пътеката напред.

– Не-не, не! Каквото и да ми говориш, аз тая лудост не мога; просто не мога да я проумея! – Лазар тръсва няколко пъти глава, като да отпъди неприятната мисъл.

– Ицко... – процежда през зъби Мустакатия, и върви до Лазар по пътеката упорито навел глава. – Ицко...

– Виж сега!

– Нищо не виждам, и не искам да виждам!...

Лазар рязко спира.

– В такъв случай, Стоиле, не забравяй, че и аз съм наблизо!

– Какво? – Мустакатия спира и вторачва недоверчив поглед в Лазар. – Ти, това?... Върви тогава да му лъснеш ботушите!... Хайде, какво чакаш?... Върви!

Кожухаров е видял това, което Мустакатия направи с Марин, и върви близо до него; почти успоредно – дотолкова, доколкото тясната пътека позволява. Но на Мустакатия това му омръзва – не е по нрава му, и той като че „кипва“ от тази опека, и дръпва напред – да избърза, но точно в този момент, Кожухаров леко го перва по китката на ръката.

– Остани назад за малко!... Слушай, хич да не ти е минала, и мисъл през главата дори, Стоиле, да вземеш да направиш някоя пакост!

Мустакатия върви известно време мълчаливо, после изведнъж отмята глава назад, и се засмива.

- Ха!... Познаваш ме добре, Лако, не сме от вчера заедно!
- Точно!... – настоява на своето Кожухаров. – Точно затова не съм спокоен!
- и го поглежда, после вдига ръка нагоре – все едно, са се разбрали.

Марин върви напред заедно с Лазар. Кожухаров гледа след Марин и Лазар, и замислен мълчи.

– Чуй ме! – Мустакатия внезапно спира, но така, че почти засреща Кожухаров. – Тоя уби Ицко! – и сочи с глава след Марин. – Не крий, аз го чух; той сам го каза на вратата.

Кожухаров въздъхва.

– Не!... Има известна вина, но пряко за убийството на Ицко, – не!... Аз също стрелях по Марин, и само по една случайност го пропуснах!...

– Странно!... За човек като теб, това просто не е за вярване! Аз лично не бих изпуснал такъв случай! Преди малко, за миг да дръпна спусъка в гърба му – защото той това заслужава, пък после да става вече каквото ще!... Вервай ми, така го ненавиждам, че жив ходи още по земята; жив пред очите ми, и аз го гледам; гледам го тоя мръсник!... Гледам го, Лако-о... и мълча. Повярвай ми! Ти не можеш да бъдеш толкова жесток към мен!

Между двамата настъпва продължително тягостно мълчание! Кожухаров, като че чак сега си дава сметка, колко отвратително, и колко сериозно е било всичко преди малко. Той е така поразен от думите на Мустакатия, че дори избягва погледа му, и гласът му прозвучава глухо като глас на дълбоко разочарован човек, когато казва:

– Не знам, Стоиле, дали това, което ще има голяма цена утре, днес има някаква стойност за теб, но ти си длъжен да размислиш! И ако ти... Убеден съм, и за себе си съм сигурен, че докато сме живи, ние петимата – няма да можем да се погледнем повече в очите!

В знак на доверие или пък защото му е дошъл реда, но Марин носи раницата с храната. Тя е на гърба му, и той по войнишки е подпъхнал палци в раменните ремъци, и с привично движение е преметнал пушката отгоре да не му пречи.

– Защо ме мрази тоя човек?

– Кой? – не разбира веднага Лазар, или пък се прави, че не разбира.

– Ей тоя там с мустаците, високият. Какво му става от време на време?

– Той си е такъв; ние си го знаем, и затова не ни прави никакво впечатление. Можеш да бъдеш напълно спокоен!

Мустакатия е наплашил здраво Марин, и Марин го държи вече под око – стреми се да е винаги след него, и се вглежда, дори избягва стъпките, които наполовина подкованите обуца на Мустакатия оставят по пътеката. Това са много характерни следи от обувки – с по четири-пет кабъра

отстрани; в края на всяка подметка.

Вървейки, без да спират, Чарли наблюдава Марин как работи със затвора на пушката; как поставя патроните вътре, и те отскачат като се дръпне ръкохватката. Той е просто „влюбен“ в Марин! Като пришълци в групата, и при двамата има нещо общо в отношението им към останалите.

– Кой е този там? – Марин сочи с глава към Мустакатия, но не гледа към него.

– Не го знам!... За пръв път го виждам, и аз! Не съм го виждал друг път!
Защо?

– Нищо!

Слънцето е високо, и мъжете са насядали да се хранят между букаците, обградили малка поляна, встрани от пътеката. Марин е приседнал близо до Кожухаров. Гладът изглежда здравата го е налегнал, защото често посяга към храната, и с апетит леко дъвче.

Застанал на колене Витко разчупва хляба, но той е изпръхнал – рони се, и Лазар нетърпеливо протяга ръка.

– Не хаби хляба, момче-е, пилееш го по земята; ще го търсим после!

Витко протяга ръка към Георги.

– Дай ножа!... Ти реза последен!

– Вземете друг! Тоя е на Ицко, не го давам!

На Мустакатия му се струва, че не е чул добре.

– Ножа! Какво прави у теб?

– Така се случи.

– Дай!

Мустакатия грабва ножа от ръцете на Георги, и като че бомба пада сред мъжете. Те престават да дъвчат, и остават така – със залците в устата.

Само Марин и Чарли продължават да се хранят спокойно, поглеждайки ту към един, ту към друг от мъжете, не разбиращи – „какъв пък е тоя Ицко“, та всички така се объркаха, и притесниха като чуха името му.

Кожухаров и Чарли са се изкачили високо горе, и пред очите им се открива широк хоризонт. Кожухаров сочи с ръка планински връх с много характерна форма.

– Объркахме пътя, и сега трябва да се връщаме.

В това време долу групата преодолява някакво поломено от буря, паднало на пътеката голямо дърво. След дървото веднага започва разбита и хлъзгава стръмнина.

Междувременно, при вървенето, мъжете са разменили последователността на местата си, и Витко пръв опира пушка върху

падналото на пътеката дърво. Витко се качва на него с лекота, и балансирайки с разперени ръце, се спуска по хлъзгавата стръмнина. След него Георги тежко и непохватно прави същото. Идва ред на Марин, и той не би се поколебал да скочи на дървото, но сега съобразява, че раницата на гърба му, може да го „дръпне“, и той спира да я намести по-добре на гърба си, но и да поизостане, защото при това разместване в групата, Марин, неизвестно как, се е оказал пак пред Мустакатия.

Лазар и Мустакатия изчакват Марин – хич, и не бързат!

Марин със замах стъпва на дървото – да се покаже, но ботушът му изпуска, и дръпнат от раницата, „хлътва“, и здравата се удря в чатала. Паднал от другата страна, дълго се премята надолу, и спира чак в равното.

Болка и обида се свиват в очите на Марин, и погледнал нагоре, първото нещо, което се набива в очите му е ухилената физиономия на Мустакатия, който в момента ловко подбира стъпките си – балансира, и като поглежда от време на време към Марин, спокойно слиза.

А Марин кой знае защо е останал с впечатление, че Мустакатия го е блъснал!? Обърнал се бързо по гръб, Марин се освобождава от ремъците на раницата, скача, и с ръце на кръста вдига брада към Мустакатия.

– Какво искаш от мен, ти бе?

Мустакатия, който е в края на стръмнината, за миг поглежда учудено към Марин и без да иска върви право към него!

– Докога сметаш да се пулиш насреща ми? – тресе се от яд и мъка Марин, и не се отмества от пътя на Мустакатия.

– Я млък-вай! – отегчен, Мустакатият поглежда за миг към Марин, и когато с бърза крачка понечва да го отминие, Марин го хваща за рамото.

Освободил се светкавично с котешко движение, Мустакатия с безкрайно отвращение; с opakото на ръката си, плесва Марин през лицето.

– А-а-а!... – Марин се хваща за устата, и миг след това прикладът на пушката отскача подмишницата му, и той дръпва ръкохватката.

– Не-е-е!... Марине! – с ръце протегнати към Марин, Витко – без да се замисли, се хвърля и успява да избие цевта на пушката на Марин, но изстрел – тресва; куршумът „бръмва“, и брулва листата нагоре.

– Марине, братко, чакай! Не така! Не е виновен! Аз видях! Послушай ме!...

Георги и Витко са разперили ръце около Марин – да го закрият, и от Мустакатия, на когото също е хрумнало да използва пушката си.

– Бягайте настрана! Бягайте ви казвам! Отдръпнете се!

Мустакатия като че не иска да изпусне такава чудесна възможност – още повече, когато е предизвикан, и стъпва внимателно – избира вече ъгъл с готова пушка, и обмисля как да стреля – без да засегне някого от своите.

Кожухаров е видял разигралата се саморазправа долу в равното, и „врълхита като ястреб“, свличайки се бързо по хлъзгавото нанадолнище. Съгледал го, Мустакатия сваля пушката си, и понечва да отmine.

– Ча-кай! – тичайки, Кожухаров рева след него. – Чакай!

– Чакам!

– Ела насам!... Ти... – късайки дъха си, Кожухаров сграбчва Мустакатия за дрехата отпред, и го изтласква встрани.

– Остави, не ме дърпай така! – Мустакатия се мъчи да се освободи от ръката на Кожухаров, но Кожухаров е готов, и да замахне.

– Накъде си тръгнал, ти? – втренчил черните си очи в Мустакатия, „съска“ Кожухаров. – На сватба ли си тръгнал?... Ти сам ли си?

– На „сватба“, Лако, на „сватба“! – едва сдържа яростта си, и Мустакатия, и брадата му „играе“. – Що?... Не ми ли личи, че ми е весело?

– Тогава – марш оттука! – Кожухаров внезапно го тласва в гърдите, отстъпва крачка, и сочи с ръка. – Върви!... Взимай си нещата, и върви... усвет... заглава... където искаш – там иди, но оттука се махай! И само се опитай пак да го нападнеш... тогава... вече...

– „Тогава – вече“? – затаява дъх Мустакатия.

– Ще срещнеш – нас!... Нямам друго какво да ти кажа! – Кожухаров вдига глава, и откровено поглежда Мустакатия в очите.

Тежък е този удар за Мустакатия, и той преглъща – не може да повярва, че с него могат да постъпят така, и то без да е виновен – поне за последния случай.

– А сега се махай – подканя го с ръка Кожухаров, – и върви, където знаеш! Не, чакай, пушката ще оставиш!

Кожухаров тръгва, но сетил се за още нещо, веднага се обръща.

– И патроните да оставиш!... Дай, новият няма оръжие! Дай! – посяга, но Мустакатия бързо дръпва пушката зад гърба си.

– Не!

Отстъпил крачка назад Кожухаров неочаквано насочва пушката си в Мустакатия.

– Лазаре, вземи му оръжието!

– Няма да стреляш в мен, Лако!... Не прави глупости! Срамота е това, което правиш!

– Пушката!

– Лако?

– Пушката, казах!...

Тежко е на Мустакатия; много тежко – като че изтръгват сърцето му, но в крайна сметка се подчинява.

Кожухаров поглежда към Лазар, и сочи с глава назад към Чарли.

– Дай му я!

С две ръце посяга Чарли към пушката, и още там, пред очите на Мустакатия я целува.

– Знам!... – въздъхва Мустакатия. Двамата с Кожухаров са останали назад; сами са. – Знам, Лако, разбирам го; с ума го разбирам, повярвай ми, но тук... – и той сочи с прави пръсти гърдите си, – не мога! На, не мога!... Кървав ми е пред очите този човек!

– Това ще избиеш от главата си, Стоиле, или – заминавай!

Кожухаров рови известно време с крак в шумата, после вдига очи към Мустакатия.

– Да излезе, че сме му теглили куршума тук някъде?!... Кой ще зареве за такъв – дезертър, нали?... Но ти казвам пак, че докато сме живи, ние шестимата тук, няма да можем да се погледнем повече в очите като честни хора!

Спокойният тон на Мустакатия е поуспокоил Кожухаров и той оглежда да види накъде са тръгнали другите. След това се вглежда отблизо в лицето на Мустакатия, но погледът на Мустакатия е зареян някъде далече.

– Искам тази жертва от теб, Стоиле!

Мустакатия мълчи.

– Но хич, и да не сме... Ако нещо се случи, мисля, че няма да ти го простя докато съм жив. Разбра ли ме? И не забравяй, че, и за напред няма да ти липсват поводи да си навлечеш омразата на останалите, и да... Чуваш ли ме и разбра ли ме добре!?!...

– Чувам! – гласът на Мустакатия е като да се е примирил.

Но Кожухаров не се е успокоил.

– Какво мислиш да правиш?

– Нищо!... – Мустакатия тежко въздъхва. – Нищо няма да направя аз, братко! Обещавам ти!... Той ще го направи!... Ще видиш!

Изтощени от дългия безрадостен преход, мъжете продължават да вървят надолу по пътеката в гората, но сега вече ги виждаме да се движат в обратна посока. Отново се вижда рекичката, долу в пропастта, която чупи сребърен гръбнак, и се провира пъргаво между едрите синкави камъни – по пътя си към долината.

Някъде встрани проехтява бърза пушечна стрелба. Стрелбата е начесто; трещят пушки; чуват се викове на уплашени хора, и групата въстаници се скрива бързо в гъсталака на гората.

Дълго време наоколо е спокойно; както започна стрелбата, така и

затихна, но мъжете продължават да се оглеждат. Всеки се е притаил, където е намерил за добре. Без оръжие вече, Мустакатия във всеки момент следи къде е Марин, и внимава да не се окаже пред дулото на пушката му.

Забелязал Лазар малко по-встрани от другите, Марин прави прибежка до него, забива приклада на пушката си в тревата, и тежко се отпуска до него.

– Лазаре бе, кой е тоя Ицко?... Чувам често да го споменавате, и винаги – щом стане въпрос за него, веднага си „глътват езиците“!... Нещо ви става!?!... Защо?

Дълго мълчат, и двамата.

– Ти живял ли си на село, Марине?

– Аз съм от село.

– Е, тогава знаеш какво е да загубиш земяк! Остана там някъде, и никой от нас не знае какво се е случило с него. Затова!

И Лазар бързо си намира работа – оправя дълго нещо под себе си.

– Него ходиха да търсят долу, когато избягахме – изгуби се; пропадна някъде!?

Марин се поваля по гръб в тревата, цупи устни към небето, и бавно мести поглед подир облаците; свирка си нещо през зъби – като че загубил интерес?!

– Тц, Лазаре, аз не съм дете! Чувствам, и то непрекъснато, че има нещо, което не искате да ми кажете. Така ли е?

– Е, чакай де! – Лазар изведнъж съвсем непринудено прихва да се смее, и се надига на лакът. – Не знам, ама така както си я подкарал – един ден ще се изпокараш изглежда с целия свят!

– Тц!... Това не е вярно! Аз не съм ахмак! – Марин поклаща глава. – Аз, и тоя, ей там, не го мразя... – сочи с глава Мустакатия, – има нещо в него, как да ти кажа, така... – Марин разперва пръсти, и търси точните думи, – с такъв да тръгнеш нощем на път, ще знаеш другар имаш до себе си!... Мъж е! Мъж е, мамка му негова, а какво се е облещил насреща ми, и какво иска от мен тоя човек, така и не мога да го разбера – що за чешит и що за чудо е! – задържал поглед върху Мустакатия, Марин се сеца за разбитата си уста, пипва с пръсти удареното място, и мрачно гледа. – Но много ме е яд на него, че ме удари! Аз не заслужавам това!

На десетина крачки от тях, Мустакатия лежи в тревата дълбоко замислен. Лазар го гледа известно време. Макар и спокойно лежащ в тревата, Мустакатия пак прилича на животно, което дебне!

Лазар въздъхва, и тупва Марин по рамото.

– Това няма да се повтори; можеш да бъдеш сигурен!

– А защо стана?

– Няма да се повтори; можеш да бъдеш спокоен!

– Но защo стана бе, човек?

Но ето че нещо става!?... Като „гръм от ясно небе“ на поляната пред тях, близо до пътеката, от хрусталаците се подава – кон!?...

Всъщност нищо особено, но като че става по-тихо! Някои от въстаниците поглеждат към Кожухаров, като че той може да им каже откъде изникна – като изпод земята, този кон, но и той се чуди. Натоварен с два големи сандъка – по един за всяка страна на самара, конят е с оглавника си и си пасе най-кротко, пробирайки тревата по поляната!

Всички мълчат!

По едно време Витко, напуснал укритието на дърветата, спокойно прегазва високата трева, и „замятайки крака като ергенин“, тръгва към коня.

– Върни се веднага! – буца пръст брулва листата на дърветата около него, и се разбива в краката му, но той не се обръща; навежда се най-спокойно, и дълго оправя нещо по обувките си.

Конят продължава да си пасе кротко!

Потупвайки коня по задницата, шията, и тук-там, Витко повдига леко един от чуловете, покрили сандъците, обръща се, и търси с поглед назад, а лицето му, е лице на смаян човек!

Конят е вкаран в гората; цялата група го е наобиколила, и чуловете са махнати от сандъците. Всички мълчат.

– Лазаре... – Кожухаров се оглежда по едно време; търси с очи, – или, я Чарли! Мръдни малко, и огледай наоколо; някой да не ни изненада! – и пак поглежда в сандъците.

Единият от тях е пълен до половината с меланит (Взрив в пакети.), а другият – с бомби одринки.

Радостен, Витко е положил ръце над един от сандъците, а над другия се „лепва“ Марин, и спуска ръка в сандъка, пълен до половината с бомби, но Витко го перва по ръката.

– Не пипай!

Помислил, че Витко се шегува, Марин взима една от бомбите, но Витко го плесва още по-силно по ръката.

– Не пипай ти се казва!

Кожухаров поглежда към Витко. Ядосан, Витко се маха от сандъците.

Огънят е почти загаснал. Нощ е. Само Кожухаров, метнал пушката си на рамо, стои малко встрани от налягалите, и гледа към долината. Тихо е. Само щурците се обаждат тук-там – чудна, тиха и мека септемврийска нощ!

Кожухаров въздъхва, и поглежда към вързания за дървото кон. Витко е вързал коня, и е легнал да спи недалече от него.

Кожухаров намества пушката си, и бавно тръгва да се поразтъпче. По едно време вижда, че между налягалите, свети цигара.

Облегнат на лакът Марин пуши цигара, и гледа към Кожухаров.

– Какво?... Защо не спиш? – шепне Кожухаров, навеждайки се над Марин.

– Не ми се спи!

– Опитай, път ни чака утре!

– Вас – троснато го прекъсва Марин, – не мен!

– Защо „вас“?

– Така!

Озадачен от тона на Марин, Кожухаров присяда до него. Сяда свойски, поставя пушката в краката си, и гледа Марин, недоумявайки казаното от него.

– Хайде-де!... След всичко, което направи за нас, да не смяташ да се връщаш сега долу? – пита тихо Кожухаров.

– Вече съжалявам!... Ако знаех, че така ще стане...

Кожухаров трепва и затаява дъх.

– Защо, Марине?

– Няма да ти кажа, и не ме питай повече!...

Кожухаров се вглежда в Марин, защото това вече е онзи Марин – предишният, какъвто го видяхме в началото – независим, уверен в себе си, и решен на нещо.

– А защо, толкова много искаше да ме спасиш, Марине?

Марин смекчава тона си.

– Имам си причина.

– Каква?

– Моя лична! А беше време, когато си мислех, че ако си отсам – отсам мога да бъда и аз, ако си оттатък – оттатък е и моето място!

– Точно така!... – трепва радостно Кожухаров. – Точно така е, моето момче, радвам се, че си го разбрал!

– Но ти... „Не!“ – сеца се нещо Марин. – „Аз не мога да оставя другарите си!“... Другари?!...

Марин изтръсква пепелта от цигарата си и повишава тон.

– И домъкна този с мустаците да ме блъска, да ми взима патроните, и да ме гледа – като пушка!

– А ти какво искаш? – гласът, привидно спокоен, идва някъде изотзад, но трепти от вътрешно напрежение. – Да ти бъда благодарен!... Да ти целувам краката?!...

Мустакатия също е бил буден. Полегнал, с разстроено лице гледа към

Марин, и само очите му блестят в тъмнината.

Марин е неприятно изненадан. Става му крайно неприятно, че Мустакатия е слушал разговора им с Кожухаров, но бързо идва на себе си.

– Да! – „озъбва“ се Марин.

Надигнал се от местото си, Марин предизвикателно извърща глава назад, и търси с поглед Мустакатия.

– Можеше!... Можеше поне ма-алко, ама съвсем малко – да ми бъдеш благодарен!...

– За какво?... Затова, че уби брат ми, затова ли? – неразбрал какво има предвид Марин, Мустакатия, стиснал зъби, се надига от местото си. –

Кажи!... Затова ли, че го уби-и?

Смаян, Марин бързо поглежда към Кожухаров.

– „Брат му? Как? Защо?“

– С майка ми калта под ноктите си дадохме, за да го изгледаме. Знаеш ли ти това?... Знаеш ли мъката ни да го отчуваме – да го изучим, та поне той да стане човек – да не оскотее като нас от работа по чуждите ниви.

Грижехме се, треперехме над него, а ти го уби-и! – проплаква гласът на Мустакатия. – Уби го-о, пес крастав! Уби го-о-о, мамка ти!

И озверял от мъка, с протегнати напред ръце, Мустакатия се спуска към Марин, но Кожухаров се хвърля между тях и тримата се вплитат в една тъмна плетеница от пъхтящи хора, които рият и събарят около загасващия огън.

Пробудени, останалите от групата едва успяват да удържат Мустакатия, който настървен, продължава да буйства в ръцете им. В един момент, съгледал срещу себе си озверялото от гняв лице на Кожухаров, Мустакатия утихва.

– Ицко-о... – горестно и тихо проплаква гласът му. – Прости ми, Ице!... Прости ми, батков!

– „Ицко!“ – отстъпва Марин назад. – „Най-послед!“

Взел пушката си, за всеки случай, по приbledнялото лице на Марин, се вижда колко много е объркан, и колко много неща му стават ясни – едва сега.

– Ицк-о-о!... – втренчил поглед в Кожухаров, Мустакатия рева отново с цяло гърло, забравил вече, и за Марин, и за всичко останало на тоя свят, отпуснал се на ръцете на тези от групата, които го задържат, и отчаяно тръска глава. – Ице, батково момче, Ице-е!... – вика той. – Прости, прости ми, батков!... Това нямаше да се случи никога, ако аз бях с теб! Никога, Ицко-о! Никога, батково момче! Никога!... Ако батко ти беше някъде наблизо, Ице!... Можеш ли да ми простиш за това, братче мое?... Ице-е!... Ицко-о-о!...

Стъписани от виковете и думите, които чуват, по едно време мъжете отпускат ръце, и Мустакатия пада в тревата.

Но Мустакатия като че губи разсъдък от скръб, и нови, и нови ридания го разтърсват.

– Ицко-о!... – вика неистово той. – Ице-е, Ицко-о-о... о-о...

В планината се съмва.

Кожухаров спи до огнището с подвити крака, и загаснал фас белее между пръстите му.

Спи, и този от мъжете, който е оставен на пост! Георги е заспал, приклепнал, държейки пушката с ръка; опрял гръб на дърво близо до обрасъл с лишеи голям камък; привел глава на коленете си.

Един по един мъжете се събуждат. Събужда се, и Кожухаров, и захвърлил угарката, с недоспали очи оглежда поляната. Слънцето е прошарило вече поляната тук-там – през листата на дърветата, и погледът му попада на заспалия на пост часови. Кожухаров задържа известно време поглед върху часовия, и неговярвал на очите си, взима буца пръст, и ядосан, я праща по заспалия. Георги се изправя бързо. Всички гледат към него, но мълчат.

Тази сутрин има за какво да си мисли всеки един от тях.

Мустакатия е мрачен – като след тежко пиянство, и „тъпо“ наблюдава Лазар, който се протяга в тревата, и с две ръце едновременно, многократно разтрива главата си – от челото до тила, и обратно.

Чарли също оглежда около себе си.

– Не виждам Марин!... Да не е избягал?

Чарли е прав!... Някакви стъпки са оставили тъмни следи в росата по тревата. Следите водят равномерно донякъде, после се съгъстват – много на едно място, като че човекът се е поколебал, защото пет-шест от тях са в обратна посока, след което изведнъж кривват и се губят в шумата по склона надолу.

Отчаян Кожухаров пуска клоните и тръгва назад към загасналия огън – няма сили да проговори!

Лазар тръска мокрите си ръце – мил се е.

– Какво сте се умълчали бе?

– Войникът е избягал! – Чарли знае, че не му е много работа да се меси, но фактът си е факт.

– Избягал ли? – Лазар изведнъж стисва силно ръце. – А нашият къде е?... Стоил не виждам!

Чул го и задържал поглед върху него, Витко скача и притичва до коня, но – сандъците са непокътнати.

Кожухаров е замислен – прави си равносметка и осъзнава, че и той има

вина за снощния случай, но е потресен и от факта, че въпреки обещанието си, Мустакатия избухна и се нахвърли върху Марин.

Душевното състояние на Кожухаров сякаш се предава и на останалите.

– Какво чакаме? – Витко е нетърпелив – шари с поглед, и посяга към пушката на Георги, но Георги бързо слага длан върху приклада на пушката си.

– Това е моята пушка!... А бе, къде е Стоил наистина?... Преди малко беше тук!

Кожухаров поглежда към Георги, но минава доста време докато проумее какво иска да каже Георги.

Всички гледат към Кожухаров, като че той е единственият в момента, който може да каже, къде е Мустакатия, и какво се е случило всъщност, но Кожухаров е много разстроен и мълчи.

– Стоиле-е... – подвиква Лазар и оглежда наоколо.

– Не викай! – маха с ръка Витко. – Ако е наблизо, ще си дойде; не е дете!

– Стоиле-е... – вика още по-силно Лазар.

Мъжете са обезпокоени!... Някаква обща мисъл, която никой не иска да произнесе на глас, се е загнездила в главите им и те оглеждат наоколо с надеждата – Мустакатия да се появи отнякъде.

– Е, край!... – Лазар е приключил нещо в себе си. – Ама как можа; как можа това момче, толкова много да го улесни сега в намеренията му, като избяга, и се отдели от нас!

– Може, и да не го намери!? – Витко продължава да оглежда разсеяно по поляната.

– Може, всичко може, но ти не познаваш Стоил!... Е братлета, сега вече никой не може да каже каква ще бъде драмата, която ще се разиграе долу, ако нашият успее да го застигне! – тъжен е Лазар.

– Къде ми е... – не го чува Витко. – Къде ми е пушката?... Ей сега беше тук! Тук я оставих.

– Пусни бе! – Георги дърпа пушката си от ръцете на Витко. – Какво ти става на теб?

Витко още държи за ремъка пушката на Георги и не го пуска.

– Аз си оставих пушката тук преди малко.

– Не съм виждал друга пушка! – Георги прибира пушката под себе си. Всеки хваща пушката си и се оказва, че – пушките са налице!

Висок планински връх е забил теме в облаците. Склоновете му се спускат стръмни, почти отвесни надолу, и там в подножието им, в края на гората, стои човек. Това е Лазар. (Личи му, че е ядосан много.)

– Сто-о-и-и-ле-е... – Лазар е оформил ръце, пред устата си, като фуния и

вика с цяло гърло.

– Сто-и-и-ле-е... е-е-е... е-е-е... – криви се ехото, – е-е-е...

– Сто-о-и-и-иле-е-е...

Но спускането на Мустакатия е бързо, дори главоломно. Виждаме го как „лети“ надолу – балансирайки, по стръмния каменлив сипей, а камъните под краката му се свличат и търкалят, вдигайки „пушек“ след него. По едно време виковете на Лазар го застигат – чува ги, но ускорява още повече крачките си. В основата на сипея стъпва на някаква горска пътека и като си проправя път през храсталациите, изчезва светкавично в гората!

В същото време, повлякъл пушката си за ремъка и едно празно сърце, Марин се тътре надолу... Куртката му се е прокъсала на раменете на едно-две места от храстите и както върви, по едно време спира – забелязал е някаква дива круша и бавно се насочва към нея.

Мустакатия продължава да върви бързо. Очите му трескаво оглеждат напред и встрани. (Сигурен е, че Марин не е отишъл много далече.) Спира на едно място и дълго се вглежда, приведен надолу – сторило му се е нещо, но изглежда, не е това, което търси, тръсва глава и бързо продължава напред; кривва встрани и попада на друга пътека – върви по нея и се вглежда ниско по земята. След малко го виждаме, че се връща.

Мустакатия забелязва диви круши под едно дърво, които стоят някакси на куп, като нарочно изсипани. Видял една нахапана круша – я взима, стръвно захапва друга, плюва отхапаното веднага и по разликата в потъмняването на отхапаното от него място и местото на намерената от него нахапана круша, се опитва да определи преди колко време оттук е минал човекът, нахапал крушата.

Нощ. Двор.

През каменен зид, тежко се прехвърля сянката на човек, който предпазливо се промъква в сянката на зида, но лавва куче, и човекът се „лепва“ за зида. Кучето лае, и не спира да лае, и така силно тегли синджира си, та ще го скъса.

В къщата светва газена лампа и с нея в двора се придвижва кривящата се наоколо удължена сянка на стопанина на къщата.

– Духни лампата бе! – просъсква глас в тъмнината.

Стопанина трепва и тъй като не разпознава по гласа кой е, за миг се колебае, след това гаси лампата и стои – не се движи, за да му свикнат очите с мрака.

Дошлият бързо минава покрай стопанина и го повежда уверено към входа на къщата му.

– Да ти се не види и кучето!... Що не го махнеш тоя пес?

– Добро си е то!

Вратата скръцва и се затваря след тях.

– Сложи нещо на прозореца! – шепне дошлият.

Стопанина пъшка; суети се известно време.

– Готов ли си? – Мустакатия драсва кибрит и пламъка на клечката осветява лицето му.

– Стоиле!...

Изненадан, Стопанина отваря уста и остава така, втренчил поглед в Мустакатия.

– Е? – смее се насреща му Мустакатия и пали фитила на лампата. – Хайде, слагай шишето и не вдигай много фитила!

– Защо се върна бе, човек? Знаеш ли какво е тук сега след като вие избегахте?... Живи да сте!

– Да се е връщал избягал войник тук; в частта си? Да си подразбрал нещо?... То все ще се чуе; не може да не стане дума някъде. Войската е още тук, нали?

– Тук са, бог да ги убие!...

Нощ. Силуетът на Кожухаров постепенно изплува от мрака и застоява известно време – избира посоката, след което бавно започва да се свлича надолу по склона.

Най-отзад върви Чарли – води коня.

В тъмнината изведнъж отеква ясен мъжки глас:

– Кой е?... Кой там!...

Кожухаров трепва – колебае се за миг, но вече е късно и той с леко движение сваля предпазителя на пушката си.

– Не мърдай! – чува се глас в тъмнината. – Не мърдай там!... Парола!

Кожухаров може да отговори; лесно е да отговори, но откъде да знае кой е насреща му!

– Ще отговаряш ли ти бе?... Хвърли пушката на земята!

– Знаме! – чува се изотзад гласът на Чарли.

Мълчание!

– Елате насам да ви видим!...

Невидим досега, от сянката на дърветата излиза някакъв мъж. Кожухаров се вглежда напрегнато в него, но след малко отдъхва, защото мъжът е свалил дулото на пушката си и бавно идва към него. Малко по-встрани от него, към Кожухаров се придвижва още един. (Засрещат го.)

– Кой сте?... Откъде идвате?
– Отдалече! – Лазар промахва, след това поглежда към Кожухаров и излиза пред него. – Баников и Беличовеца ни пращат при вас.
– Баников!... Да не сте стубелци?... Да-а, разбиха ви, братлета!
– Точно така! От Крапченско-Стубелската дружина сме.
– Значи, стубелци!
– Стубелци!
– Горе ръцете! Горе-е!
Прасва изстрел и единият от ония двамата се свлича на земята.
– Чакай!... Стой! Сто-о-й!...
Светкат изстрели в тъмнината; всички се пръскат – черни сенки на уплашени, объркани хора, и изстрели!
– Отса-ам!... Отса-ам! – вика някой, задъхал се от тичане.

Склонът е много стръмен и по нанадолнището, Чарли без да иска – не може да се удържи, прескача една туфа, след нея друга, после един храст, втори, и връхлита на ергеле от около двайсет оседлани коня. Конете се подплашват, дърпат се с пръхтене и едва не се разбягват в тъмнината.

– Къде се навиращ бе?... Точно тук ли намери да се изтърсиш?... Къорав ли си?... Тпруу, тпруу!... – гълчи нисък мъж – мъчи се да удържи конете, но изведнъж втренчва поглед в Чарли. – Ти кой си бе? – пуска уплашено юздите на конете и смъква пушката от рамото си. – Горчо-о... – търси назад с очи някого зад гърба си. – Горчо-о...

Чарли се хвърля надолу – тича през храсталаците, а притичалият Горчо стреля след него.

Праскат изстрелите след Чарли, но като че ли никой не успява да го улучи.

Витко тича след коня и се мъчи да го улови, а подплашеното животно тръска сандъците на самара и от време на време се губи от погледа му. И така, като се мяркат ту тук, ту там – човек и животно се изгубват в гората!

Лазар умира!

Полупрегърнал ствола на корубесто дърво, Лазар се свлича върху мощните му издути корени. Гъста кръв пълни устата му и се стича надолу.

– „Е-ех, Лазаре, Лазаре!... Е, край, братко! Край!“

Конярът и Горчо търсят из храсталаците.

– Ударих го, ясно видях как залитна. Тук е някъде! Търси! Тичай нататък!

Сигурен съм, че го ударих!... Заради него изпуснах конете! Леле, на парченца ще го нарежа!

Долу в полите на планината се е сгушило някакво село. Легнал в тревата, Марин жадно гледа надолу към селото. Шумът на мирния живот; на спокойното селско ежедневиe съвсем ясно долита до него. Чуват се хлопки, блеене на овце, крясък на гъски... В един селски двор пуши фурна. Дори само мисълта за хляба, който се пече в момента – изкарва Марин от равновесие! Марин се колебае дълго, но вече – взел решение, твърдо тръгва надолу към селото. „Да става каквото ще!“ Дооправя куртката си, нагазва бавно в избуялата високо трева и стъпва на пътеката. Излязъл на пътеката, го виждаме, че изведнъж предпазливо се оттегля назад и нагазва отново в тревата. Марин е чул, че по шосето потропва каруца. Решил, изглежда на всяка цена да вземе нещо за ядене от хората в каруцата, Марин заобикаля и слиза в ниското, но чува, че някъде от далече приближава и моторна кола. Марин забелязва вдигащия се прах след моторната кола по шосейната настелка, и свличайки се надолу, не я изпуска от поглед.

В този момент обаче точно над него с шум и пукане на съчки, някой упорито си проправя път през храстите и се насочва право към него. Уплашен, той се дръпва и набива в храсталаците.

Миг след това на пътеката изкача – Чарли!

Дрехите му са изпокъсани от храстите, а той изглежда много зле.

Но очаквайки в следващия момент отгоре да се изсипят и останалите, заедно с Мустакатия, Марин не му се обажда. Снишава се още малко и мълчи! А е успял да забележи, че едната ръка на Чарли е почти черна от спечена по нея кръв, и виси някак странно – като претрошена.

Чарли скимти тихо и подтичва, и залитайки по пътеката, по която, и Марин беше тръгнал, се насочва право към селото.

Дълго време обаче след Чарли, никой не се показва и Марин се чуди – какво може да се е случило горе с хората на Кожухаров!?

Легнал плътно на земята, Марин успява, за миг да зърне през храстите и преминаващата в това време, съвсем наблизо – вдигаща след себе си облак прах, моторна кола с военни в нея.

Някъде, малко по-напред по пътя, моторът на колата угасва.

– Въстаник, господин подпоручик!... – достига до Марин звънлив и много радостен глас.

Ясно е, че Чарли вече е успял да загази!

Наперен войник рипва от колата, и видял го, Чарли веднага променя

посоката и се опитва да избяга, но някак все залитайки! По едно време разбрал, че го застигат, вяло подгъва крак, и присяда на склона като отчаяно се мъчи да оправи пушката със здравата си ръка. Изпреварил го, войникът я настъпва. Миг-два двамата се гледат!

Окаяното състояние на Чарли – кой знае защо, забавлява войника и грабнал очилата му, ги захвърля назад през рамо. Ослепен, нещастникът напосоки протяга здравата си ръка напред – да се запази!

Миг след това, гледайки Чарли все така криво усмихнат, и като че да го сплаши, войникът бавно изтегля войнишкия си нож от канията. С дръжката надолу, и съвсем неочаквано, с три отсечени и много силни удара – направо през дрехата на Чарли – в претрошената ръка, я дооткъсва. Ръката на Чарли се изхлузва от ръкава и пада в тревата, а писъците на Чарли стават нечовешки! Чарли се поваля назад, сгърчен от болка и стръвно драска с нокти лицето на надвесилия се над него войник, борейки се за живота си. Разстоянието между двамата намалява, и войникът, озверен, изведнъж минава зад Чарли, натиска го душмански с коляно, и започва – да му реже главата!

– Не-е-е!... – с разкривено от ужас лице, и разперил пръсти на ръката си, като да иска да го възпре – без да мисли, че спонтанния му, естествен порив да помогне на човек в беда – ще го погуби, Марин е напуснал укрытието си, и с всички сили тича към Чарли. – Не-е!... Не-е-е!

Но твърде късно!...

Успял, и изпънат по войнишки, с блеснали от радост очи, оня се обръща и високо вдига отрязаната глава на Чарли, хванал я за косата.

– Готово, гсин подпоручик!...

– “Тра-ах!”... С един отчаян изстрел, Марин го просва на земята.

– Какви ги вършиш бе, „дръвник“!... Ти побъркан ли си?... Ела насам! Ела веднага! – надигнал се в колата, подпоручикът трескаво разкопчава кобура си.

Изкочил на поляната като фурия, Марин стреля в него. „Тра-ах!“

Подпоручикът бързо се снишава. Уплашен, шофьорът на колата пали веднага, и смъкнал се ниско – на пълна газ, се понася по шосето.

Зареждайки пушката си в движение, Марин тича след тях! „Тра-ах!“, „Тра-ах!“

По едно време виждаме, че Марин забавя крачки, спира и пуска пушката в прахта; хваща се за главата и сяда в канавката до километричния камък. „Е, край!... Край, Марине!... Край на всичко!“

Обезглавеният труп на Чарли зад него не е за гледане. При неравната борба, краката на Чарли са разметнати; сакото му се е набрало на гърба,

така че продраният му хастар се вижда чак до подмишниците. Марин го гледа. Очите му дълго застояват върху изтъркания каиш, който едва крепи сиромашките омачкани панталони с оръфани долу крайща на крачолите. Обувките му с изкривени изтъркани токове, били някога черни, сега изглеждат сиви, а единият му крак, останал без обувка в неравната борба с войника, е в избелял, закърпен на петата чорап.

Марин се навежда с дълбока въздишка и взима пушката на Чарли, изпразва я от патроните, поставя ги в джоба си и пуска пушката в тревата. Пушката, която – така и не донесе щастие на Чарли!

Дошъл на себе си по едно време, Марин внимателно оглежда наоколо, след това бързо се отдалечава.

На изтик развиделява. Тъмно е още; тъмни са и листата на дърветата, а на небето вече бледнеят блещукащите звезди. На изток, далече зад извисилите се върхове на планината, расте розово петно.

Черна в сумрака, в подножието на малко възвишение се вижда каменна къща, зидана с ломен камък. Навярно бивша мандра, но изоставена. Около нея – избуяла трева и бъзак.

В къщата, върху напукания под, се пробужда мъж с изсушено брадясало лице и хлътнали гладни очи. Това е Марин! Марин става и внимателно оглежда. По тъмно е влязъл и пипнешком е търсил хляб – може сега пък нещо да намери!... В един ъгъл вижда куп парцали; бърка в долапи и ниши в стените; нещо издрънчава – канче някакво, което дълго се блъска по пода, но – не намира нищо!

Мустакатия пие вода от извор в планината.

Изворът е под скала – огромна и надвесена над него като животно!

Към извора отива Марин, навярно с намерение поне да се напие с вода и утоли жаждата си. Наоколо е тихо и пусто. Той едва се влачи под Слънцето и спира бавно пред извора, но като сепнато животно, което във всеки момент очаква да скочат отгоре му и да се случи най-лошото, той – с някаква дива тревога върти очи и оглежда – готов при най-малкия шум да побегне!

Добре прикрит от тревата над извора, Мустакатия мрачно наблюдава Марин. Видял го отдалече, е опрял пушка в рамото си, хванал го е в периметър и изглежда спокоен.

Марин долу обаче е неспокоен; той още се оглежда!

Разсеял постепенно тревогата си, Марин като че се поуспокоява и пристъпва към чучура на извора, но вгледал се по-внимателно, веднага

отскача, и за него вече няма никакво съмнение, че преди малко тук е бил – Мустакатия!

Стъпките му – три на брой, ясно са отпечатани върху мокрото пред извора, и страхът на Марин вече става непреодолим! Той глупаво раззейва уста и се кани да побегне, но накъде?... Накъде? Независимо накъде, само да не бъде повече тук; да не бъде тук; да не бъде на това място! Обръща се и вик на ужас угасва в разширените му очи, защото само на три крачка от него, вече наистина стои – той!...

Пълно е тържеството на Мустакатия! Слънцето идва някак отзад, зад него и всичко изглежда още по-ужасно. Той леко насочва пушката си в гърдите на Марин и пръстът му бавно обхваща скобата!

– Не успя да се добереш до своите, така ли? Добре! Сега, аз ще ти се отблагодаря, щом искаш да ти бъда благодарен! – в гласа му звучат нотки, от които се разбира, че казаното от Мустакатият не подлежи на съмнение.

И ето че за втори път вече, Марин стои така пред Мустакатия. Но странно, в очите на Марин, този път вече няма страх, а само някаква безкрайна умора – като тъпа болка, се е загнездила в очите му, и той вяло пуска пушката си на земята.

Опрял цев в гърдите на Марин, Мустакатия го избутва три-четири крачки назад.

Мустакатия стои така опрял цев в гърдите на Марин, но постепенно му става – все по-ясно, че ето – на, но не може, просто не може – невъзможно му е, и това го ядосва – да стреля в незащитен човек; в човек, който е приел съдбата си – не се брани, който дори не моли за милост; не крещи; не вика! Дори има усещането, че вече не е същото; че нещо вече или малко преди това се е „счупило“; даже му изглежда, едва ли не, като вече свършена работа! И цевта на пушката му промахва сама, и пада надолу.

Оцъклил очи и стиснал зъби, с разтреперан от мъка глас, Мустакатия изведнъж рева срещу Марин:

– Кажй нещо бе, мръсник!... Кажй бе-е, говедо!... Кажй бе, изрод!... Кажй бе-е!

Обреченият обаче, навел глава – мълчи!

Прехвърлил внезапно пушката в другата си ръка, с две бързи движения, Мустакатия връхлита върху Марин, и с няколко неконтролирани, жестоки, и безмилостно силни удара – като полудял, го поваля в краката си!

Марин лежи в тревата, а Мустакатия стои прав до него. Взел пушката на Марин, Мустакатия внимателно изпразва патроните от нея и помирисал по навик цевта, учудено поглежда към Марин.

– Стрелял си?... Стани! Вади всичко от джобовете!... Стани и вади всичко!

Марин бавно става и докато трие, и размазва кръвта по лицето си, и мълчаливо се оправя, бърка, и вади от джоба си някакъв смачкан кибрит, носна кърпа, две-три диви круши; вади още две, и една нахапана. Всичко пада едно след друго – тупат в тревата до краката му. Сълзи се стичат по страните на Марин и той изважда, и няколкото патрона, които взе от пушката на Чарли, и ги подава на Мустакатия. Забелязал, че ръката на Марин трепери, Мустакатия не бърза да ги вземе.

Взел патроните от ръката на Марин, Мустакатия със страхотен шамар поваля Марин отново в тревата.

– Това откъде е?

Какво може да му каже Марин? Какво може да му обясни?... Нищо!

С широк размах Мустакатия захвърля пушката на Марин далече встрани, чак в храстите.

– Стани!

Марин пак се изправя.

Мустакатия протяга ръката си с патроните върху нея.

– Това какво е? Откъде е?

Но обреченият мълчи. Марин знае много по-добре от него откъде са тия патрони, и за какво става дума, но стои на местото си привел глава.

– „Пляа-с“!...

Гневът и внезапното избухване като че са поизпепелили злобата в очите на Мустакатия, и той вече гледа към Марин някак доста по-спокойно, и равнодушно.

– Ти се оказа голяма работа бе!... Кажи сега – ти откъде се познаваш с Кожухаров?

– Учил ме е!

– Теб? – не вярва Мустакатия. – Хайде-де!... На какво?

– В училище. Беше учител в село. Не бях го виждал повече от четиринайсет години.

– Това знам!

– А когато отидох, и погледнах... – разплаква се отново Марин, смесил сълзите с размазаната кръв по лицето си, – човекът, когото риташе Ваньока – там в нивата, беше той!

Казаното от Марин впечатлява Мустакатия.

Мустакатия гледа замислено към Марин, но по израза на лицето му – не може да се разбере какво мисли.

– Мислиш ли, че Кожухаров ще се зарадва, ако пак те види?

– Не знам! – сълзи се стичат по лицето на Марин. – Едва ли някога ще го видя повече! Знаем това!...

Мустакатия като да иска да каже още нещо, дори отваря уста, но може би не знае как да го каже, или пък – не иска!

По едно време бърздва.

– Ще го видиш!... Почакай ме тук!... Аз ей сега ще се върна. – и минал край Марин, слага ръката си на главата му и леко го побутва. – Той ме прати да те прибера!

Стопанина се надига от местото си зад скалите, където е чакал Мустакатия.

– Какво стана?

– Какво може да стане!... Несчастник!... Ще го водя със себе си! Е-е, бай Владо...

– Радвам се! По-добре стана!... Мисля, тъй по-добре стана!

– Вземи си шубата, а хляба и това – ще взема! Оня долу е подивял от глад! И сполай ти, както се казва, и сбогом! Всичко се случва на тоя свят!

– Не! – Стопанинът се противи. – Вземи я! Жив и здрав бъди! С нея искам да те видя отново, Стоиле!... Вие сте се откъснали от другите и нищо не знаете! Това Нова Загора, Стара Загора... натам – Саранбей, Белово – всичко гори! Върви! Върви и Бог да те пази!... Бързайте!...

Проправяйки си път надолу към поляната край извора, Мустакатия за момент се заковава намясто. Изненадан от това, което вижда, се вглежда внимателно, защото през пролуките между клоните на дърветата долу бързо се мерва фигурата на Марин, който бяга като опърлен през камънаците.

– А-а... – чувството, че е изигран; че са се подиграли с доверието му, завладява душата на Мустакатия и той като камък се хвърля надолу.

Изкочил на поляната и тичайки след Марин, в движение зарежда пушката си.

– Стой!... Сто-й, мръсник!... Стой, убих те!...

Но в един момент спира и се дръпва уплашен назад, и на свой ред вече тича обратно към гората – да се спасява, защото въоръжени мъже са се насочили и към него – да му отрежат пътя към гората, и куршумите им праскат около него.

Залп еква и брулва шумата около него, но за щастие не е улучен, защото го виждаме, да се хвърля на земята и пълзи известно време докато камънаците го закрият.

Не успял в бързината да разбере какви са въоръжените мъже, и добрал се до някаква височина, Мустакатия нетърпеливо разтваря клони – да

погледне, и вижда че долу продължават да гонят Марин.

Това са някакви цивилни, градски хора, но шайка – хора с военни колани, паласки, кобур за пистолет на кръста и къси карабини, но сбирщина!

Забелязали, че Марин е невъоръжен, ония развеселени тичат след него да го хванат, но не бързат и си подвикват.

– „Тая пък сега каква е?... Погромаджии!?” – определя за себе си Мустакатия. – „Шпитцкоманда!”

Мустакатия се връща надолу към поляната, но му личи, че е много объркан. По едно време вижда, че онези долу сгащват Марин между два дънера. Марин се извърща и с къса маневра между дърветата, замахва с ножа си срещу двама от тях, отскубва се и побягва.

Мустакатия решава, че трябва да направи нещо и напуска укритието си.

Най-после Марин е хванат!

В първия момент, Марин трепва, но веднага след това широка усмивка разтяга разбитата му от Мустакатия уста.

– О-оф, стига толкова!... Живи бехме да се видим!... В селото ли сте?

Тримата, които хванаха Марин, го държат здраво за куртката, тежко дишат и се споглеждат.

– Пуснете ме! – дърпа се Марин. – Дайте една цигара, че не съм пушил – не знам откога!

Мъжете колебливо го пускат, но и внимават да не побегне пак и гледат към останалите от тях, които идват и носят фуражката на Марин.

(Фуражката му, отхвъркнала при побоя на Мустакатия.)

– Слушай! – оглеждат го подозрително. – Ние май трябва веднага да те откараме долу в селото!

– Лесно!... – Марин нехайно махва с ръка и жадно припалва цигара. (Кани се да седне.)

– Не! – спират го с ръка. – Това после, сега трябва да вървим! Документи имаш ли?

– Имам, разбира се! – малко припряно и примижал от пушека на цигарата, Марин бавно разкопчава джоба на куртката си и вади някакви книжа – подава ги назад през рамо и сяда.

– А защо не слизаш в селото, а обикаляш насам-натам? Цяла сутрин те наблюдаваме. Оръжието ти къде е? Кой беше този дето те гонеше, и избяга като ни видя?

– Остави!... Бяха ме пленили!... Знаете ли какво изживях!?... Знаете ли?... Всичко ми взеха! Тоя е от тях! Биха ме, на... – и Марин сочи пресната още кръв, размазана по лицето му, – но аз не съм вчерашен, изчаках да заспят и заедно с моя другар – ние бяхме двама... него го убиха...

– Слушай, ти какви ни ги дрънкаш? – определя за себе си нещо той, който се занимава с документите на Марин. – Вашата рота е в града! Поручик Пеев познаваш предполагам?!

Марин не отговаря, а дълго и жадно дръпва от цигарата си, гледайки замислено някъде пред себе си.

– Вие знаете ли кой е той бе?... Ставай! Ставай веднага! – и го сритва отзад в гърба.

– Защо?

– Ставай!

Но Марин не става!

Пукат клечотаците под тежките ботуши... Цялата тумба се свлича на черен коларски път и когато, вървейки по пътя, стигат първия завой, Марин се дръпва встрани и хвърля в посока към дола. В опита си за бягство, поваля един от въоръжените мъже, и другите веднага го хващат, и се струпат отгоре му. След безброй удари изправят Марин, и с блъскане го подкарват пред себе си. (Всичко това видяно отдалече.)

Ням свидетел на всичко това, Мустакатия бавно присяда на склона.

– „Какво направих?“ – прехапва устни Мустакатия.

Миг по-късно го виждаме, че бързо се провира между храсталаците и дебне като рис, защото несполучливият опит на Марин да се хвърли в дола и избяга, му е подсказал какво трябва да направи.

Въоръжените мъже вървят по черния път вече долу в ниското, но Мустакатия успява бързо да ги застигне. Подбрал подходящата височина на склона, встрани от тях, Мустакатия е приготвил вече пушката си и избрал удобната позиция, стреля. Стреля втори път и те се разпръскват! Марин, разбрал сякаш, че това е за него, се втурва приведен да бяга, но един от тях успява да го хване за ботуша и го препъва. Марин пада, и обърнал се по гръб го ритва в лицето със свободния си крак. Освободил се по този начин, Марин побягва, но приклад го плесва по гърба и той заравя коляно в земята.

Мустакатия лежи по очи горе на поляната. Стопанина предпазливо го приближава, и чул го, Мустакатия го поглежда, но отново забива лице в тревата.

Училищен коридор. По коридора бързо и в такт се задава група военни. Това са: някакъв подофицер, фелдфебелът от ротата на Марин, Ваньока и двама от шпицкомандаджиите, които заловиха Марин в подножието на

планината. Пред всички върви поручик Пеев!

Прав и раздърпан, до една от стените в училищна стая, стои Марин. Чиновете са сбутани в един от ъглите на стаята. Местен човек с бич в ръка е приседнал върху един от чиновете.

Вратата на училищната стая рязко се отваря и групата военни се скупчва на прага. Поручик Пеев поглежда към Марин и кресва:

– Защо е бит?

– Оказа съпротива при залавянето, гсин поручик! – обажда се зад него един от шпицовете.

– Ти пушка нямаш ли? – блесва с очи поручик Пеев към Марин?

– Беше без оръжие, гсин поручик. – обажда се пак същият от шпицовете.

– Защо?

Шпицът осъзнава, че ще си има голяма разправия с тоя и бързо излиза от стаята. След малко се връща и води шофьора на военната кола, по която стреля Марин.

Видял Марин, шофьорът изведнъж стисва яростно зъби:

– Ко-й, тоя ли?

Без да откъсва очи от Марин, тръскайки глава и обяснявайки с ръце припряно и дълго, шофьорът шепне нещо на поручик Пеев. (Марин няма как да знае, че този човек е шофьорът на военната кола, по която стреля и затова го гледа с безизразни очи.) Поручик Пеев по едно време трепва, посяга към кобура си, но се отказва, прави стегнато крачка назад и сочи с ръка.

– Ваньо-к!

Като отвързан пес, с вдигнат над главата приклад, Ваньока се хвърля към Марин, но отместил се, Марин отбягва удара и приклада „дрънва“ в стената зад него.

– А-а-а... – ударите на Ваньока не спират. – Ще бегаш!... А?... Ще лъжеш! Ще бегаш? Ще лъжеш!

Марин е вдигнал ръце да се предпази, но Ваньока го удря през колената! След малко се спуска и оня с бича!... Скача и един от шпицовете!

Фелдфебелът от ротата на Марин гледа към Марин някак меко – по бащински. „Брех, Марине бе! Никога нямаше да повярвам, че баш ти ще я свършиш тая магария бе, чоджум!“ Но е отвратен и от старанието на Ваньока. „От една рота – довчерашни бойни другари, дето се казва – като братя бяхте, а сега такова нещо!“

А Ваньока е успял да разбие и главата на Марин.

Отвратен от старанието на Ваньока и не можейки да понася повече отвратителната гледка, по едно време фелдфебелът отваря вратата на

стоята и излиза в коридора.

– Кураж, гсин фелдфебел! – един от шпицовете го е последвал.
Фелдфебелът бърка с непослушни пръсти за цигара.

Шпицът пали клечка кибрит и приближил фелдфебела, учтиво му поднася огън.

– Гледката не е от най-приятните, но няма какво да се прави! Така е! „На война, като на война!“

Куртката на шпица разкопчана, фуражката му – бутната назад, да открие лимбата над челото му – вероятно!

– „Пляа-с!“...

Страхотен фатмашки шамар завърта шпица като пумпал.

– Така ли се носи униформа бе, говедо-о?... – фатмакът дръпва шпица за поясока. – Гащник!... Сган вонеща-а... „Пляа-с!“...

– Гсин фелдфебел...

– „Пляа-с!“...

Прибледнял, от стоята, по едно време излиза поручик Пеев и без да се обръща, тръгва към изхода на училищната сграда. Фелдфебелът тръгва след него.

Към щайера на поручик Пеев в двора, някъде отстрани, идва онзи от шпицовете, който проверяваше документите на Марин при залавянето му. Приблизил щайера, смеейки се, шпицът свойски се обляга на автомобила.

– Видяхте ли го?... Той ли е, господин поручик? (Сочи с глава към училищната сграда.)

– Да! Той е! – приключва разговора поручик Пеев.

– Няма ли да си го вземете?... Той е Ваш войник!... Ние какво да го правим тук?

– Какво значи „Ваш войник“?... – кресва засегнат, поручик Пеев и шпица уплашен се дръпва от автомобила. – Ако оживее, застреляйте го! Аз ли трябва да ви уча какво да правите, главорези мръсни?

Изкочил от вратата на училищната сграда, Ваньока притичва и като котка се мята отзад в щайера на поручик Пеев.

Нощ. Железопътна линия.

Кожухаров е забелязал група хора, които работят по железопътната линия. Това са повече от дващест души, заети с нещо по трасето на линията. Чува се ритмично чукане, тих говор, след което нещо тежко се свлича надолу по насипа. Вече няколко релси са извадени от гнездата им, а една е положена напъряко.

– Карата при вас ли е? – пита въстаникът, който води Кожухаров и хората му.

– В кантона са! – отговарят му и продължават да работят.

Нощ. Огоста сребрее... Очертават се – силует на мост и неподвижни сенки в тъмнината.

Откъм село в далечината, едва видим в тъмнината, се задава дълъг конски впряг. Конският впряг тегли оръдие. Гласовете на мъжете, придружаващи конския впряг, са приглушени.

Достигнали моста, въстаниците спират.

Оврагът е удобен за позиция на оръдието и мъжете веднага разпрягат. Оръдието е поставено на позиция; конете са отведени встрани.

Около двеста души въстаници преминават моста и се разполагат по височината отсреща.

Далече някъде, надолу по реката се чува накъсан картечен пукот. След един-два откоса, става отново тихо – по-тихо отпреди!

Хамбар.

Мустакатия седи на пода в хамбара и гледа надолу, хванал и подпрял с две ръце главата си.

Вратата на хамбара проскъръцва и награбило в ръцете си завивки, влиза дребно на ръст около осем-девет годишно момче. Чул скърцането на вратата, Мустакатия тежко повдига глава и мълчаливо гледа към детето. Той вероятно е очаквал някого другиго, защото е видимо изненадан.

– Батьо ти къде е?

– Забегна!... – проплаква момчето и сълзите са готови да рукнат от очите му.

– Забягна ли – не разбира Мустакатия, – накъде?

– Не знам!... Търсиха го войници, но той вече беше забегнал и те откараха мама.

– Кога това?

– Преди два дни.

Момчето пуска завивките на пода, присяда върху тях и с насълзени очи гледа към Мустакатия.

– Сам ли си тук?

– Сам!... От Сановите всички убиха, бате Стоиле. (Мълчанието е натежало на момчето и на него му се иска да говори; много да говори – всичко да разкаже.)

– Всичките?! – трудно е за Мустакатия да възприеме казаното.

– И Томата, бате Стоиле, Томата – твойт приятел, и него, и стария, и

жена му, и по-стария му брат, и снахата – всичките!

– Кога това?

– Днеска. Днес във върбите. Изведоха ги във върбите и те им се молиха, бате Стоиле, да не ги убиват, но онези ги навързаха по дърветата и, и ги убиха. – хълцайки, детето сгушва вратле в шията на Мустакатия като да търси закрила в него от нещо, което дълбоко го е разтърсило и плаши.

– Ти видя всичко това!?

– Ддд-а-а!... Видях! Всички видяха!... Много страшно беше, бате Стоиле!...

Мустакатия мълчи, притиснал нежно момчето до себе си и дълбоко замислен пита:

– А войник някакъв да са докарвали?

– Да!... С Андрейчо бяхме при чешмата, когато го докараха. Същите хора го докараха, бате Стоиле! Много хора бяха! Страх ме е, бате Стоиле!

Нощ.

Часовият е в училищния двор. В него се е вгледал Мустакатия, прислонил се в сянката на училищната сграда.

Далече някъде, надолу по реката, се чува накъсан картечен пукот. Един-два откоса и зарево като от голям пожар расте към небето в далечината.

От училищната сграда извеждат някакъв едър човек с бомбе и цивилни градски дрехи. Слезли по стъпалата на двора, го отвеждат към училищното мазе.

Помещението за арестанти в училищното мазе.

Вратата на училищното мазе се отваря и в ареста въвеждат някаква „скица“; мъж с костюм – с жилетка и бомбе, стиснал подмишница един хляб.

Застанал с гръб към вратата, току-що влезлият заговаря на висок глас хората в ареста.

– Какво сте се умърлушили бе?... Ония вълка ще помислят, че се чувствате виновни!

След това се оглежда – търси по-чисто място да остави хляба, но не намира. По едно време вижда на една греда на тавана голям пирон – бодва хляба на него и тържествено започва да разглежда задържаните.

– Братлета, горе главите – щом и търговците са с вас! Дано по-скоро се изметат фелдфебели и офицери!... Дано по-скоро се махне мирисът на одеколон и вакса!... Нека мирише само на конски фъшкии! Тогава само ще си сигурен, че си сред своите другари по съдба!

Намира си място в дъното на мазето и сяда.

След малко отново надига глас:

– Чуйте ме! Аз съм търговец на царевица! Така ще казвате за мене, ако ви питат! Интелигентните сега ги избиват!... Дойде най-последно и техният ред!... Окръжното е разпратено навсякъде – коментират го и пияниците! Е, идете в кръчмата и погледнете под тезгяха!... Оня сега нали е, и кмет!

– Какво правиш тук тогава? – обажда се някой от ъгъла.

– Завист, братко, завист! Сега у дома ще отидат изнудвачи, които ще лъжат, че срещу известна сума ще направят нещо за мен, а всъщност нищо няма да направят, разбира се! Това се случи вече тук-там с някои хора. Моето си е чиста завист! Аз съм дребна риба. Compliment е за мен, че се намирам тук между хора като вас! Някога и аз бях идеалист!... Но представете си – десет години да живее под покрива на баща ми, хляба му да яде – дето се вика, а днес цял ден ме върти, мамичката му негова и ме разпитва – „Откъде си? Как се казваш? Женен ли си? Какво работиш?“ ... Върти и суче, и ти дава да разбереш, че властта добре го е „подпряла отзад“ и ако иска – ще те пусне, ако не му е кеф – не!... „Дай трийсет хиляди лева там – ти имаш и върви да си гледаш работата по живо по здраво!“ ... Ето, братлета, как постъпва у нас домораслият фашистки „чвор“ с честното търговско съсловие и от мирния човек... Не знам вече просто какво да каже човек?!...

Две мутри безцеремонно отварят вратата на училищното мазе:

– Йордан от Церовене?... Казвайте кой е Йордан, иначе всички ви ще разстреляме!

Някой изглежда е извил глава към спящия Йордан и влезлите започват да го ритат – в гърба; в главата; в корема. Изправят го!... Момче! Едва ли има и петнайсет години – сънливо, не знае къде се намира! Помъкват го навън!

– Тук пък, така се постъпва с „опасните“ политически противници!... – в настъпилата тягостна тишина, сух човек с правилно остроносо лице, иронично сочи с глава към вратата, откъдето се измъкнаха ония с момчето.

– Какви мутри наистина! – гледа към вратата и „търговецът на царевица“ и след това „избухва“ – словестно, отново. – Е, даде ми един хляб там, колкото да ме подиграе. Върна нещо!... Някой от вас да е гладен? – сочи хляба на пирона.

– Ти като че не си толкова загубен!... Наистина ли си търговец? – пита някой.

– Аз съм завършил Духовна семинария!

– А стана търговец!?

– Всеки става за каквото става!... Признавам, че бях в делови отношения с вашите хора от кооперация „Освобождение“, но това какво престъпление

е?

– Какво нещо наистина!... – як плещест мъж е навел глава тежко надолу и бавно свива пръсти. – В изборите на 22-ри април Земеделският съюз срази Блока и му остана БКП. Почуства се силен и настръхна срещу нас!... Това едно!... На 9-ти юни – не без помощта на нашия неутралитет, Блока повали Земеделския съюз и му остана – БКП! Сега вече БКП на свой ред...

– Трябва да се съкруши! – замахва остроносият. – Това е тя – отвратителната истина! Защото на 12-ти, макар и да не бяха обявени, изборите бяха проектирани и за да завършат с успех, биде предизвикана към сблъсък Комунистическата партия – най-силната и опасна опозиционна партия в страната след 9-ти юни! А казваме „опасната“, защото заедно с нас на много места в разбунтуваните райони, се вдигнаха и земеделците! И така – сега тия партии трябва да бъдат добре набити и тероризирани, и чак тогава вече, в зависимост от резултата и условията, да се насрочат и произведат избори. Това е!... Сметката е проста!

– А-а, твоята е ясна! – смее се в ъгъла „търговецът“.

– Цялата им акция, по този начин, около „Великият ден“; около „Голямата дата – 12-ти септември“, се изрази в акция с куршуми и картечници срещу опасните политически опоненти – за съжаление!

– Да-а... твоята е ясна! – поклаща глава „търговецът“. – Ти с положителност ще отнесеш куршума, това е ясно! Ти си от „интелигентните“, как не се сетих досега! Ти си адвокат, както и цялата ви учителско-адвокатска партия! Познах те от начина по който говориш! На теб няма да ти се размине – да го знаеш!

– А на това момче баща му е търговец на царевица в Церовене!... Аз го познавам! – неочаквано подхвърля „адвокатът“ и се подсмива.

„Търговецът“ схваща шегата, но въпреки това му е неприятно!

– Чакай!... – „адвокатът“ гледа към „търговеца“. – Какво?... Та ти още нищо не си видял!... Влизаш едва днес, а ние сме тук от дванайсети, и... ето на... държат ни вече – не знам колко време ще стане и никой не ти казва – защо!

– Беззаконието е винаги страшно и отвратително, против когото и да се прилага! – „дави“ се от ярост нечий глас в тъмното.

От известно време в далечината се чува стрелба, която непрекъснато се усилва; чува се поединично избухване и на бомби!

– Нещо става там!... – един от задържаните се е хванал за зарешетеното със синджири и тел тясно прозорче на мазето и се мъчи да види нещо навън. – Нещо става! Казвам ви – става нещо!?...

– Махни се от прозорчето – не ги дразни! – обажда се някой.

– Тая стрелба навън, никак не ми харесва! – маха се от прозорчето она и

сяда в ъгъла.

Всички се ослушват! По едно време чуват – съвсем ясно, бученето на приближаваща моторна кола.

– Минават – по двайсет пъти на ден – ще отминат! – казва някой.

Но – колата не отминава – бучи равномерно известно време, после спира някъде наблизо!?

Дочува се припрян разговор – някаква суетня, после скърцане и моторната кола – това вече всички в мазето разбират, влиза в училищния двор!

Един глас, открил се над всичко, кънти в тъмнината.

– Стой намясто!... Кой там?

Това е гласът на часовия.

– Задържаните в мазето ли са?... – пита вяло някой и стъпките му се чуват все по-отчетливо.

– Да!

– За тях идваме!

Ситуацията е позната на Марин!

Мъжете в училищното мазе се размърдват, краката им тъпчат намясто – никой не говори!

Една надежда, пробляснала преди малко – че може да им се размине, е умряла тихо!

Вратата на мазето се отваря и влизат трима въоръжени шпицкомандаджи. Шпицовете вдигат високо фенера, който носят и започват да оглеждат арестантите. Осветените от фенера лица на арестуваните са сковани в напрегнато очакване!

По едно време шпицовете започват да връзват назад ръцете на задържаните.

– Стягай яко! – обажда се по едно време един от шпицовете към този, който връзва ръцете на Плещестия и сочи с глава. – Тоя е як като бивол!

– Къде ще ни водите, та чак толкова грижи, господо? – обажда се приветливо, по едно време, „търговецът на царевица“.

– Във Видин ще ви водим – на съд!... Там ще отговаряте за делата си! – отговаря тоя, който връзва Плещестия.

– Хайде-де! – Плещестия се подсмива. – А дали ще има време – да отговаряме?

– Излизай!... Това ще решат други, то не е наша работа! А ти какво чакаш там бе?

Излиза, че Марин дори не е мръднал от местото си. Там, където е оставен, там си и седи – свит в ъгъла на мазето и уплашено гледа към

шпицовете.

– Рипай! Рипай веднага!...

– Не мога! Колената ми изглежда са строшени, не мога да ходя!

– Тъкмо няма да бягаш! Какви са тия дрехи на теб? Ти какъв си бе?

– Войник!...

– Тоя какво да го правим?... Войник някакъв се оказа тук!

– Извеждай, извеждай! – кима с глава оня с лимбата, който отнесе шамарите на фатмака, и косо поглежда към Марин. – Щом е тук – за нас е! Мирните хора си седят вкъщи!

– Все пак войник е, техните могат да го потърсят!?

– Ако в съда го оправдаят, ще го пуснем!

В същото време навън става някаква разправия! Подкаран от конвоирация малко по-гадно, един от изведените навън, с вързани отзад ръце, не издържа, извърща се – стиснал яростно зъби и шпицът стъписан, се дръпва назад, насочил пушката си в него.

– Какво му се церемониш бе! – кресва неистово, оцъклил очи от ярост, придружаващият ги фелдфебел. – Съсечи го още тук, да не го влачим само!

Разбрал, че никакъв съд няма да има, а ги водят да ги убиват, „търговецът“ с побелели от страх устни, се насочва бързо към фелдфебела.

– Гсин фелдфебел, гсин фелдфебел!... – вика уплашен той. – Аз съм търговец, гсин фелдфебел!

– Търговец?!

– Тъй вярно!... Търговец, гсин фелдфебел! – и сочи с очи по себе си – облеклото, обувките, бомбето. – Станала е някаква грешка, гсин фелдфебел! Всичко е на лична основа, гсин фелдфебел!... Това е заради моя съдружник – по негово давление, гсин фелдфебел!... Съгласен съм на петдесет хиляди!... Вземете ги Вие, да не попаднат в ръцете му, гсин фелдфебел!

– Ще видим какво може да бъде направено за теб! Ще докладвам на господин капитана!

– Сметайте го за уредено, гсин фелдфебел! Имате честната ми дума, гсин фелдфебел!... „Живот“ трепва в очите на „търговеца“!

Мустакатия, скрит в сянката на училищната сграда, се стъписва като вижда какво са направили ония с Марин! Марин е така пребит, че двама от шпицовете почти го влачат към спуснатия заден капак на камионетката!

Разчитал наивно на изненадата – с бързи изстрели да даде възможност на Марин и другите задържани да се разбягат в тъмнината и после вече – кой, накъдето му видят очите, Мустакатия гледа с ужас към смазания от бой Марин, с вързани отзад ръце – влачен от шпицовете към спуснатия

заднен капак на камионетката. Мустакатия разбира, че тия хора, с вързани отзад ръце, не биха могли да направят и няколко крачки дори и ще бъдат избити, без да имат каквато и да е възможност да се защитят. Обърнал пушката си, Мустакатия скача през зида на училищната ограда отвън на улицата.

Скочил на улицата, Мустакатия трескаво съблича шубата си и я подава на момчето, чакало го отвън в сянката на зида.

– Ето, вземи пушката! Скрый пушката в шубата! Шубата е на бай Владо от Шевря. Запомни!... Дай му я!...

Издърпал нервно каиша от панталона си, Мустакатия припряно го намотава около китката на едната си ръка, с която го прехвърля отзад на кръста си.

– Скъсай ми ризата на гърба! – подхвърля той тихо през рамо към момчето, докато намотава края на каиша на другата си ръка – така че двете ръце да изглеждат като вързани отзад.

– Бате Стоиле?...

– Шт!... Прави каквото ти казвам! – озъбва се Мустакатия и момчето не успява да каже, каквото е искало да каже, защото той бързо тръгва приведен напред без да се обръща.

Камионетката е в сянката на фенера и ниско приведен; покрай гумите и, Мустакатия изниква близо до задния капак. Преструва се на к. – Това е за добро! Като ви „набием“ сега, после ще изгниете по-лесно... като ябълките. Ха-ха-ха-ха!...спънат и „пада“, но го ритват!... Ритват го отново и той се изправя, но халосан здравата по едно време, залита чак до другия край на задния капак.

– Не бойте се!... Не бойте се!... – смее се гръмогласно дебелият фатма

Смеейки се, доволен от жестоката си просташка шега, фатмакът раззейва широко уста.

Камионетката с арестантите в нея, бучи равномерно по шосето, но по едно време забавя ход и спира. Мустакатия се ослушва – не може да разбере какво става отвън – чуват се само отсечени стъпки.

Фатмакът отваря бързо вратата на шофьорската кабина и изскача на шосето.

– Защо се бавите и не идвате навреме, фелдфебел? – „кастри“, някой отвън фатмака.

– Виноват, господин капитан!... Имахме проблем с колата, господин капитан!

– Знаете ли задълженията си, фелдфебел?...

– Знам, гсин капитан!... Тъй вярно, гсин капитан!...

– Защо не поддържате колата – технически изправна?
– Съвсем виновен, гсин капитан!...
– Утре ще докладвате писмено случая! При пропуск, допуснат по Ваша вина, отивате в ареста!... Сега продължавайте след нас!

Междувременно, „търговецът на царевица“ е направил опит да се надигне от местото си и представи на гсин капитана.

Чува се шум от бързо потеглящ автомобил и загубил надежда, „търговецът“ се отпуска на местото си.

Веднага след това потегля и камионетката с арестантите.

Мустакатия решава да не рискува повече като изчаква „подходящ“ момент! Затаил дъх, с две бързи движения прерязва с нож въжето, с което са вързани ръцете на седналия на пода пред него и задържал за миг едната му ръка, поставя дръжката на ножа в нея – дава му знак какво да прави по натам, като стисва силно ръката му!

Необичайното напрегнато мълчание и съсредоточеност на арестантите, прави впечатление на охраняващите ги шпицове, намиращи се в каросерията и те – подозрително ги наблюдават!

Дрънкат лопатите до задния капак на камионетката, а арестантите и конвоиращите ги се полюшват от друсането.

– Сретене? – обажда се по едно време някой.

– Какво?

– Това е Видинското шосе!

На Плещестия му се иска да погледне навън, но това е невъзможно!

– Е?... – обръща глава по посока на гласа Плещестия.

Току-що са му разхлабили ръцете и той е радостен и учуден!

– Казвам ти!... Минавал съм поне сто пъти оттук.

– Не ставай дете... – обажда се глухо друг, – като се надяваш, че определените за избиване, ще ги водят – да видят Видин!...

– А ти трябва да знаеш, че ако видиш самоубиец с очила – си е било чисто убийство! – някакъв слабават човек бавно разтрива китките си. – Нещо като – „Покръстването на свети Августин и тринайсетте богомолци!“

– Я млъкнете там!

– Нали?... Нещо като – „Любопитна случка с любимото куче през нощта!“ Да?!...

– Не разговаряй! – вика един от конвоиращите и се надига.

– Я върви на майната си!... Какво можеш да ми направиш още?

Трепнал, оня с лимбата ядосано тръгва направо през насядалите – да въдворява ред, но получава такъв неочакван страхотен удар от Плещестия, че би изхвъркнал от камионетката, ако шпицовете при задния капак не го засрещат.

В камионетката – „кипва“. Арестантите, нямащи какво да губят, се вкопчват в пушките на шпицовете и имайки по-стабилната позиция, започват да ги изтласкват навън от каросерията. Първите двама от шпицовете вече тупват на шосето и бързо се стопяват в тъмнината назад. Още един се разделя с пушката си, и полита навън!

– Ей... е-ей-ей!...

Досетил се, какво може да е станало отзад; зад гърба му, фатмакът бързо чупи малкото прозорче на шофьорската кабина към каросерията и изненадващо – два изстрела, последвани от още три, блесват в тъмнината!

Две тела се смъкват на пода в каросерията.

– Давай бързо, отзад става нещо!... Бързо да настигнем ония; да настигнем гсин капитана и другите! Бързо! Натисни клаксона! Натисни го бе, идиот!... Натисни го! – фатмакът посяга да натисне клаксона, но шофьорът грубо блъсва ръката му и с виещ клаксон – на пълна газ, камионетката рязко увеличава скорост и като луда се понася по шосето.

Изтръгнал пушката от ръцете на един от шпицовете, Плещестия полага приклада на пушката плоско върху прозорчето между кабината на шофьора и каросерията – да не може фатмакът повече да стреля през него. В същото време Мустакатия вече пори с нож брезента на каросерията и измъкнал се наполовина отвън, обмисля как да стъпи на външното стъпало на шофьорската кабина. Под него земята бързо се стрелка. Мустакатия подава крак, да изрита страничния прозорец на шофьорската кабина, за да се хване и си гарантира упора, но някой вече стреля направо през каросерията в кабината на шофьора. „Тра-ах!“ ... „Тра-ах!“ ... „Тра-ах!“

Главата на шофьора клюмва, камионетката изкача от шосето, друсва в канавката и люшкайки се, лъкатуши надолу известно време, след което се блъсва в дънери и камънак – и се обръща!...

Мустакатия, изпаднал от камионетката още в самото начало – преди тя да се обърне, сега тича към нея.

Успял да се измъкне от камионетката с едни от първите, Плещестия хласва светкавично с двете си ръце – едновременно, под брадата един от шпицовете – изкочил пред него, докопва пушката му – стоварва приклада и върху шофьора и се насочва към фатмака!

Изненадан фатмакът стреля отблизо, но следствие на бързата си реакция и нервност, не улучва. За да избегне приклада на Плещестия, фатмакът се навежда, но попада на коляното на Мустакатия – притичал насам, който с юмручен удар го захвърля до камионетката.

– Бягайтее!... Бягайте към рекатаа!... – вика Плещестия и тича с поясок с палски в другата ръка.

Сбиването около камионетката още не е приключило. Дошъл на себе си, фатмакът тичешком грабва пушка от тоя до себе си и като изтрива в движение с ръка кръвта от лицето си, два изстрела политат надолу към викация – и кляка. Кляка, защото в мрака, ония веднага отговарят с изстрел и куршум плесва по ламарината на будката на камионетката; дрънва втори, който засяда в резервоара, и камионетката лумва, обгърната в пламъци.

Чули изстрелите и досетили се какво може да е станало, онези от другата камионетка са обърнали посоката на движение на колата, и фаровете и чевръсто „метат“ по шосето.

Дошли малко късно, наистина, но между просветналите от огъня дървета, се вижда, как леко приведени, с „лица в сянка под каска“, насам бързо и в добър ред, тичат войниците от първата камионетка, водени от капитана!

Мустакатия притичва между бегълците – търси с поглед и в заревото на горящата камионетка се вглежда в грейналите от радост лица на спасилите се.

– М а р и н е е . . . – подвиква по едно време, тревожен, той, после повишава глас и пак вика: – М а р и н е е . . . Х е й . . . М а р и н е е . . . б е . . .

– П е ш к о о . . . – подвиква някой друг.

А привлечени от виковете на спасилите се, в същата посока, в която се е устремил, и Марин, се е насочила, и командата от другата камионетка, водена от капитана. Разчитайки на изненадата, и с „очи под каска“ – без да говорят, предпазливо, и като се прикриват зад храсталаци и големите обли камъни, те, ориентирани по гласовете, бързо и сигурно се насочват натам.

Блесват насрещни изстрели и те залягат. Тресва ответният им залп, и вихрушка от изстрели се кръстосва и свива над главата на Марин. Той трескаво опипва наоколо – спира на всяка вдлъбнатина и всеки камък, който би могъл да го прикрие, защото попаднал под огъня – едновременно и на двете противникови страни, разбира, че е загубен и вече търси път и прави опит да се спаси. Марин ускорява движенията си, повлякъл претрошените си крака през камънаците, устремил поглед в посока на оттеглящите се със сгърчено в мъчителна гримаса мокро от сълзи лице.

Извива глава, но една пробойна пръсва рамото му. Дръпнал куртката, той улеснява движението на ръцете си, но втора пробойна попада по-долу, и той гребе с лакти, решен на всяка цена да изпълзи до гласовете, които го викат, да стигне до тях, да отиде при тях... след това... след това вече

всичко е лесно. „Марине... още малко... хайде още едно усилие... хайде още малко... още...”

– М а р и н е . . . – търси гласът на Мустакатия, но вече доста по-надалече.

– П е ш к о о . . . – мерва се в тъмнината и лицето на „адвоката”.

Тревога има в тия гласове!... Настойчивост има в тях!... Те се местят – заглъхват, и постепенно се отдалечават. Марин отваря уста, но само тих вой се изтръгва от пробитите му гърди, и той не достига до никого...

Тишина – странна и невероятна!

Ниско в избуялата трева Марин тежко е опрял чело в камъка пред себе си и тихите сълзи на изоставен от всички човек – изглежда още дълго ще мокрят лицето му в безутешната пустота наоколо!

Слънцето се връща на Земята и високо горе челата на планинските върхове запламтяват, но вече – не от пожарите на битката! Те пламтят с цвета на зората; с цвета на утрото, последвало нощта, в която преживяната опасност ще свърже тези мъже завинаги!

Мълчаливи, с помръкнали сърца и души, Плещестия, Мустакатия и още осем души от тези, които бяха в ареста на училището, и качени след това в камионетката, вървят бързо по билото на планината високо горе, огряни от Слънцето, проникнало между скалистите хребети.

Приглушени в утринната омара, далече пред тях, с мек пукот над заоблените хълмове, едно след друго „цъфтят” белите кълба на шрапнелите и сочат позициите на въстаниците – там, където в утрото на 25-ти септември 1923 година вече трещи и се води битката за гара Бойчиновци!

Наближили, бегълците ускоряват ход и се спускат по склона на Салаша. Така всеки, по своя пътека, навлиза в сражението!

В дупките от изкоренени дървета, като в удобни стрелкови гнезда, са се настанили въстаници. Видяли Плещестия и останалите, те викат насреща им; махат с ръце и насочват – да залегнат веднага!

По изровен от пороите дол в скована набързо носилка носят ранен, ударен с откос през гърдите. Едната му ръка виси, отпусната надолу и от нея капе кръв. Очите му са притворени.

Вляво, под клонест орех, зад малко възвишение, е установен времеви превързочен пункт. Виждат се ранени.

... „Пра-амм!” ... Цевта на пленено от въстаниците оръдие подскача и се

дръпва назад.

– Същи мерник и запалка! – вика въстаникът до оръдието.

Но дотичал въстаник подхваща колелото.

– Напред, напред!... Давай напред! Бий по гарата... да не се съсредоточават там!

От съседния баир, картечници откриват непрекъснат, трещящ огън и надигнали се във вериги, въстаниците тръгват напред.

Долу, в сградата на гарата – разбити прозорци, изпотрошени стъкла по пода; безпорядък, а морзовият апарат в дежурната стая продължава да трака!?

Дотичалият въстаник не може да сдържи радостта си.

– Оттатък в апаратната морзовият апарат трака!?!...

– „Ако се наложи ще заемете, и височината западно от гара Ракево и там ще чакате!“ – надвиква глъчката нечий глас вън, зад изпотрошените прозорци на гаровата сграда.

Народ!... Народ!... Отделни гласове просто не се чуват!...

– ... височината западно от гара Ракево... – едвам надвиква глъчката някакъв, – по железопътната линия Бойчиновци–гара Криводол... след Лютенската дружина и да осигури левия фланг на приближаващите дружини от Фердинад към Враца!

– Патрони малко?!...

– Обади се! Иди при вагоните!... Към вас се придава и ротата на Коста Иванов от Белимелския район!

Пленено в бой оръдие вече е „клекнало“ на вагон-платформа с локомотив под пара зад него. Хората товарят муниции, свалени от други вагони.

Някакъв забързан въстаник е видял земляк ли, приятел ли и без да се спира вика към него.

– Къде бе?

– За Лом бе!

През района на гарата върви пленен капитан. Има рани на бузата и малко по-нагоре. Кръв капе по куртката му. Той върви свъсен и мрачен. Екскортират го! Пазят го внимателно!

По едно време се мерва „търговецът на царевица“ – и той с пушка!

– „Дръжте се момчета... – сякаш казва грейналото му от радост лице и се оглежда, – щом и търговците са с вас!?“

Зад маса, поставена направо в сгурията до железопътната линия, пред

вагоните с пленено оръжие, седи Лако Кожухаров. През отворените врати на вагоните подават сандъци... разопаковат... трошат... Захвърлили – коси, колци и брадви, въстаници протягат ръце – всички искат истинско бойно оръжие! Кожухаров едва успява да запише имената им!

Група войници – нито пленени, нито ранени, стоят вкупом отстрани и не знаят накъде да тръгнат! Някои са се включили и помагат колкото могат!

Опрял ръка във вратата на вагона, Георги трие челото си и гледа към Кожухаров:

- Открихме, и бомби!
- Изчакай малко!
- Дай, дай, и на мен! – протягат се ръце към Кожухаров. – Дай!
- И на мен!

Две колони от по около двеста човека, въоръжени, и с картечници, се отправят вече под строй покрай железопътната линия към гара Криводол. Пътьом всеки – и последният, получава по чепка грозде и един хляб от спрелите по пътя им каруци.

На гарата постепенно се въдворява ред – донесени са и хранителни продукти.

Около казана се суятят. Апетитно мирише на курбан-чорба.

Усмихнат, с голям черпак в ръка, Георги е безкрайно щедър към всички и сипва в подложените съдини, донесени на въстаниците от близките къщи.

Топлата храна е опънала лицата на хората – направила ги е доволни!

Тези, които са успяли да се сдобият и с оръжие, са двойно по-доволни!

Слънцето е високо горе и свети без лъчи! Гъстата букова гора се простира вече над една нова долина, гледана с други очи и приела нов смисъл, защото тази нощ смъртта се е отнесла с всекиго – по свой собствен начин и шестима от тези, които бяха в училищното мазе и след това в камионетката, вече няма да бъдат със своите другари!... За тях последният бой е приключил тук и те лежат в тревата между полюшваните от вятъра листенца на храстите и камънаците – край опожарения скелет на жандармерийската камионетка!

Бели и леки са огромните кълбести облаци поели своя път в небето.

Птица някаква се обажда! Тя подема своята песен уверено – с пълен глас, като че – никой преди нея тук не е пял така и с толкова сила!

Но Марин няма да я чуе!... Притихнал съвсем, той е сврял глава край шуплест камък до нисък храст – между новите си другари по съдба,

полуизвърнал лице сякаш за последен път да види небето и в застъклените му очи животът тихо е угаснал!

Едната му ръка е застинала протегната в тревата пред него. Така понякога удавник сгърчва пръсти в едно мъчително движение напред... като вик за помощ!

П а н о р а м а .

Зад кадър като музикален фон – гласът на Николай Гяуров от документалния филм на Киро Илинчев за Велинград.

К р а й

(1969 г.)

ЗА ВЕСКО

„ Сценарият на Филип Попов „Една нощ без сбогом“ ни връща в събитията от въстанието през 1923 г. На фона на епичните стълкновения и ужаса на погромите, е потърсен трагичният сблъсък с истината, че в такова време пасивността е невярна позиция. Идеята на сценария е изразена най-точно в мотото му: ...“

Светла Гераскова”
Сп. „Филмови новини“ 1969 г.“
